

Bilaga 20
till
EMU-utredningen
(SOU 1996:158)

Hans Genberg

Penning- och valuta- politik utanför EMU

Ref KB
Occ Sow

Statens offentliga utredningar
1996:158
Finansdepartementet

Penning- och valuta- politik utanför EMU

Hans Genberg

Bilaga 20 till EMU-utredningen
Stockholm 1997

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes, Offentliga Publikationer, på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90

NORSTEDTS TRYCKERI AB
Stockholm 1997

ISBN 91-38-20667-6
ISSN 0375-250X

Förord

EMU-utredningen (Fi 1995:17) tillsattes i oktober 1995 för att utreda konsekvenserna av en eventuell svensk anslutning till den tredje etappen av den ekonomiska och monetära unionen (EMU).

Utredningen gav ett antal utländska och svenska experter i uppdrag att utarbeta särskilda underlagsrapporter till utredningen, vilka redovisas i separata bilagor till betänkandet. Rapporterna har i vissa fall syftat till att ge en sammanfattande bild över forskningsläget på viktiga områden, i andra fall till att djupare analysera centrala frågeställningar där utredningen bedömt att det funnits behov av ytterligare studier. För slutsatser och rekommendationer i bilagorna svarar författarna själva.

Denna rapport till utredningen har författats av Hans Genberg som är professor i ekonomi vid Graduate Institute of International Studies i Genève och chef för International Center for Monetary and Banking Studies. Han är lärare och forskare på områdena makroekonomi och internationell finansiell ekonomi. Den engelska versionen av rapporten har publicerats i Ekonomiska Rådets tidskrift *Swedish Economic Policy Review* 1997:1.

Stockholm i juni 1997

Lars Calmfors
Ordförande

Christina Nordh Berntsson
Sekreterare

Sammanfattning*

Ett steg tre av EMU ska enligt planerna starta 1999 och övergången från de nationella valutorna till euron ska sedan vara fullbordad år 2002. Om det slutgiltiga målet med den svenska politiken är att gå med i den monetära unionen, är det bäst att göra det omedelbart 1999. Om man försenar inträdet i syfte att införa strukturella förändringar för att förenkla ett deltagande, är det sannolikt att detta bara försenar genomförandet av sådana strukturella anpassningar.

Om Sverige inte uppfyller konvergenskriterierna för att gå med i EMU 1999, bör man kämpa hårt mot ett införande av en ERM 2 med smala växelkursband under övergångsperioden till deltagande.

Att stå utanför EMU permanent kan vara oförenligt med Maastrichtfördraget. Om man ändå följer den kursen bör låg inflation vara det dominerande målet för penningpolitiken. Finanspolitiken bör inriktas på att utplåna alltför stora underskott och fortsatt skulduppbyggnad i den offentliga sektorn.

* Jag tackar Charles Wyplosz för värdefulla diskussioner, men är ensam ansvarig för innehållet i rapporten.

Innehåll

1	Inledning	9
2	Alternativa monetära arrangemang inom EU	11
2.1	En monetär union enligt tidsplanen	11
2.1.1	Penningpolitik inom unionen	12
2.1.2	Penningpolitikens trovärdighet och den monetära unionens storlek	14
2.1.3	Växelkurspolitik gentemot valutor utanför EU	14
2.1.4	Övergångsproblem under etapp tre	15
2.1.5	Problemet deltagare kontra icke-deltagare i den monetära unionen	15
2.2	Den monetära unionen skjuts på framtiden men förblir målet	20
2.3	Projektet med en monetär union överges	21
2.4	Den mest sannolika utgången	21
3	Sveriges valmöjligheter	23
3.1	Det blir en monetär union och konvergenskriterierna uppfylls	23
3.1.1	Att ansluta sig till unionen förblir målet	24
3.1.2	En fast växelkurs är önskvärd men inte i samband med EMU	26
3.1.3	Stå utanför EMU och flyta fritt	26
3.2	Vad gör det för skillnad om starten av den monetära unionen skjuts på framtiden?	27
3.3	Vad händer om konvergenskriterierna inte uppfylls?	28

4	Penning- och valuta utanför en monetär union	31
4.1	Penningpolitikens mål	31
4.2	Penningpolitikens genomförande	32
4.2.1	Penningpolitiska regler	32
4.2.2	Delegering av penningpolitiken till ett oberoende organ	34
4.2.3	Operationella principer för penningpolitiken	34
4.3	Spelar strategin någon roll? Lärdomar från fyra olika system	37
5	Sammanfattning och slutsatser för Sverige	43
	Referenser	47

1 Inledning

I denna rapport undersöks konsekvenserna för den svenska penning- och växelkurspolitiken av om man ställer sig utanför en europeisk monetär union. I detta syfte börjar kapitel 2 med en kort beskrivning av möjliga monetära arrangemang inom den europeiska unionen. Särskild vikt läggs vid hur penningpolitiken förmodligen kommer att föras när en monetär union väl är etablerad och vid förhållandet mellan de länder som kommer med i den första omgången och de som inte kommer att tillåtas gå med förrän senare.

En beskrivning och analys av Sveriges valmöjligheter följer sedan i kapitel 3. Såväl logiken i varje valmöjlighet som de indirekta penningpolitiska begränsningarna kommer att skisseras. Konsekvenserna av att inte uppfylla EMUs konvergenskriterier och av att skjuta upp bildandet av unionen kommer också att behandlas.

I kapitel 4 går vi över till de principer som bör vägleda penning- och växelkurspolitiken utanför en monetär union. Slutsatserna från den litteratur som behandlar normer visavi diskretion i penningpolitiken används för att diskutera lämpliga mål och strategier. Vi kommer också att analysera och dra lärdom av erfarenheterna i fem olika länder som använt helt olika strategier för att uppnå låg inflation.

I det sista kapitlet sammanfattas de huvudsakliga lärdomarna från analysen på det område som anges i rapportens titel.

2 Alternativa monetära arrangemang inom EU

Om man ska kunna utvärdera de sannolika följderna av att Sverige inte kan delta eller bestämmer sig för att inte delta i en monetär union i Europa, är det nödvändigt att klargöra inte bara hur denna union kommer att se ut om den faktiskt blir av, utan också vilka penning- och valutapolitiska arrangemang som kan utveckla sig om den inte blir av. Diskussionen nedan kommer därför att byggas upp kring tre möjliga scenarier: en monetär union upprättas i Europa enligt tidsplanen (avsnitt 2.1), planerna på att skapa en monetär union finns kvar men starten skjuts upp (avsnitt 2.2) och slutligen att hela projektet överges (avsnitt 2.3). Det sista avsnittet (2.4) är ett försök att skildra den penningpolitiska miljön i Europa enligt det mest sannolika scenariot.

2.1 En monetär union enligt tidsplanen

Enligt den gällande tidsplanen ska Europeiska unionens ministerråd tidigt 1998 besluta om vilka länder som ska delta i den tredje etappen av den monetära unionen, vilken ska starta den 1 januari 1999. Beslutet kommer delvis att grunda sig på rekommendationer från kommissionen och Europeiska monetära institutet. Dessa rekommendationer kommer i sin tur att bero på kandidatländernas ekonomiska prestationer under 1997. Man kommer att lägga särskild vikt vid de så kallade konvergenskriterierna avseende växelkursrörelser, inflationstakt, ränta samt underskott och skuld i den offentliga sektorn. Om man håller fast vid en mycket strikt tolkning av Maastrichtfördraget, och om man använder de gällande ekonomiska prognoserna för 1997 som riktlinje, är det förmodligen endast en handfull länder som kommer att kvalificera sig för ett deltagande i unionen från start. De största stötestenarna kommer antagligen att vara nivån på den offentliga skulden, respektive på det offentliga underskottet, i förhållande till BNP. För närvarande tycks det endast

vara Frankrike, Luxemburg, Nederländerna, Tyskland och Österrike som har goda chanser att uppfylla de erforderliga gränsvärdena när det gäller dessa variabler.¹ Om man tolkar konvergenskriterierna avseende skuldförhållandet något mer flexibelt, är det troligt att också Belgien, Finland och Irland kan kvalificera sig.² Slutligen kan fortsatt kraftfulla anpassningsåtgärder och en gynnsam ekonomisk utveckling göra att Sverige, Spanien och Portugal kan klämma sig in. Italien och Grekland uppfyller antagligen inte ens en mer flexibel tolkning av konvergenskriterierna, medan Danmark och Storbritannien för närvarande inte anser sig själva vara kandidater för ett inträde.

Inledningen av den tredje etappen enligt tidsplan kan alltså inbegripa en av flera olika ländergrupper, från en ganska liten krets med centrum i Frankrike och Tyskland, till en relativt omfattande grupp som representerar större delen av EU. Ländersammansättningen kommer att avsevärt påverka såväl hur unionen i sig kommer att fungera som föutsättningarna för de som står utanför.

2.1.1 Penningpolitik inom unionen

Penningpolitiken inom den monetära unionen kommer att utformas av Europeiska centralbanken (ECB), belägen i Frankfurt, och genomföras med hjälp av centralbankerna i de deltagande länderna. ECB kommer att ha prisstabilitet som sitt främsta mål och kommer att kunna inrikta sig mot detta genom en hög grad av formellt oberoende från politiska påtryckningar från de individuella länderna och EUs institutioner. Indikatorn för prisstabilitet kommer antagligen att vara något slags genomsnittligt prisindex för alla länder i unionen. Ju fler länder som inkluderas i detta genomsnitt, desto mindre kommer det fastställda målet för prisenivån att påverkas av idiosynkratiska chocker mot relativpriset på inhemska icke konkurrensutsatta varor gentemot konkurrensutsatta varor som handlas inom unionen. Detta kommer troligen att förenkla uppgiften

¹ Lägg märke till att en europeisk monetär union utan Frankrike och Tyskland verkar vara omöjlig. Om ett av dessa länder skulle misslyckas med att uppfylla konvergenskriterierna, kommer antingen unionen inte att genomföras enligt schemat eller de aktuella kriteriernas vikt att minskas i det slutgiltiga beslutet om vilka länder som kvalificerar sig.

² Thygesen (1996) anser att de åtta länder som nämns ovan troligtvis kan komma att delta från början.

att bibehålla prisstabiliteten totalt sett. En mer omfattande union borde också leda till att priserna varierar mindre på varor som handlas, oavsett hur den generella prisnivån inom unionen utvecklas. Slutligen borde de reala växelkursvariationerna gentemot icke-deltagare minska.

Vilken strategi ECB kommer att anta för att nå prisstabilitetsmålet har man ännu inte helt bestämt. Det mest sannolika alternativet är att ECB kommer att anta Bundesbanks modell och ställa upp ett mellanliggande mål i form av ett unionsomspännande monetärt aggregat. Huruvida en sådan strategi är önskvärd beror delvis på stabiliteten hos efterfrågefunktionen för det valda aggregatet. Eftersom upprättandet av en monetär union innebär en avsevärd förändring av den monetära miljön för invånarna i deltagarländerna, verkar det troligt att deras penninginnehav kan uppvisa ett visst mått av instabilitet. Denna strategi kan därför vara riskabel, åtminstone under några år då man anpassar sig till den nya miljön. Den påverkan unionens storlek har på penningefterfrågan kan inte bestämmas på förhand. En mindre, mer homogen grupp kan begränsa detta instabilitetsproblem. Om valutasubstitutionen mellan EU-valutorna är betydande skulle dock en större monetär union begränsa den instabilitet i penningefterfrågan som härrör från denna källa.

Ett populärt alternativ till att använda ett monetärt aggregat som mellanliggande mål är att inrikta sig direkt på det slutgiltiga målet, inflationen.³ En strategi som baseras på ett inflationsmål måste, för att fungera, kombineras med något slags metod som visar hur ECBs instrument ska användas från dag till dag. I vissa länder – Kanada, Finland, Nya Zeeland och i synnerhet Sverige – som för närvarande följer denna strategi, spelar växelkursen en viktig roll i detta avseende.⁴ För en liten monetär union som inte har någon betydande internationell marknadsstyrka avseende importvaror och exportvaror, men där priset för dessa varor skulle utgöra en relativt stor andel av totalprisindex, skulle växelkursen fortsatt vara en viktig informationsvariabel för inflationsmålsstrategin. I takt med att unionen omfattar fler och fler länder kommer dock externa priser, och därigenom växelkursen, att få relativt sett allt mindre betydelse

³ Se Leiderman & Svensson (1995) för en samling studier som beskriver och utvärderar senare tids erfarenheter av inflationsmålsättning som penningpolitisk strategi. Lägg i det här sammanhanget märke till att von Hagen (1995) hävdar att Bundesbanks politik också kan karaktäriseras på detta sätt.

⁴ Se motsvarande studier i Leiderman & Svensson (1995).

för den inhemska inflationen och man blir tvungen att få fram några fungerande alternativ. Under tiden som ECB skaffar sig erfarenhet och kunskap om den monetära unionens målvariabler kommer penningpolitiken förmodligen i stor utsträckning att bestämmas av diskretionära åtgärder och "trial and error". För att skapa trovärdighet kan det hända att ECB under dessa omständigheter måste bli än mer restriktiv än Bundesbank när det gäller att på kort sikt ta hänsyn till andra mål än prisstabilitet.

2.1.2 Penningpolitikens trovärdighet och den monetära unionens storlek

En ECB i en liten union centrerad kring Tyskland kan kanske behålla en del av den trovärdighet som Bundesbank för närvarande åtnjuter, eftersom Bundesbankrepresentantens röst relativt sett skulle väga tyngre i en liten union än i en union bestående av många länder. Dessutom skulle en mindre union förmodligen bestå av länder som har liknande penningpolitiska mål. I takt med att fler länder läggs till unionen finns det en risk att allt större regionala skillnader kan komma att påverka de politiska besluten till nackdel för prisstabilitetsmålet. ECBs inledande trovärdighetskapital skulle skadas och i stället få byggas upp efterhand som man visar goda resultat. De långa räntorna skulle bli högre och det skulle finnas mindre utrymme för kortsiktigt konjunkturstabiliserande penningpolitik.

2.1.3 Växelkurspolitik gentemot valutor utanför EU

En av anledningarna till att de europeiska länderna varit oroade över fluktuationer i sina dollarväxelkurser är att sådana fluktuationer haft en tendens att orsaka spänningar mellan de europeiska valutorna. När de individuella valutorna ersätts med euron finns det alltså mindre anledning till att sådana spänningar ska uppstå mellan deltagarna i den monetära unionen och därmed mindre anledning till oro för dollarväxelkursen. Därför är det troligt att euro/dollar- och euro/yenkurserna kommer att tillåtas flyta relativt fritt. Ju större monetär union, desto större kraft får detta argument när det gäller deltagarländerna. Å andra sidan, ju färre länder som i ett inledningskede inte kvalificerar sig för deltagande i unionen, desto

större sannolikhet att plötsliga förändringar i internationella kapitalflöden kommer att leda till stora växelkursrörelser eller spekulativa attacker mot dessa länders valutor. Liksom tidigare är detta ett argument som bygger på tanken att ju fler man är, desto större blir tryggheten. Detta innebär följaktligen att ju färre som står utanför, desto större är sannolikheten för var och en av dem att väljas ut som kandidat för kapitalinflöde eller -utflöde.

2.1.4 Övergångsproblem under etapp tre

Mellan 1999 och mitten av 2002 kommer de nationella valutorna fortfarande att finnas kvar i den monetära unionen. Växelkurserna mellan dem kommer att låsas "oåterkalleligen" och penningpolitiken kommer att bestämmas av ECB. Det står klart att de enskilda länderna måste överge all självständig penningpolitik för att denna övergångsperiod ska vara genomförbar. Om myndigheternas beslut att låsa omräkningskurserna dessutom skulle testas av marknaden, måste det finnas ett bokstavligen obegränsat interventionsstöd för den svaga valutan. Ju större och ju mer heterogen unionen är i denna etapp, desto större är riskerna för att sådant interventionsstöd kommer att krävas.

2.1.5 Problemet deltagare kontra icke-deltagare i den monetära unionen

Om man antar att inte alla länder som skulle vilja ansluta sig till EMU på kort eller medellång sikt kommer att släppas in, är en viktig fråga som diskuteras just nu förhållandet mellan deltagarna i den monetära unionen och icke-deltagarna.⁵ Med andra ord, vilka kommer villkoren att vara för ett senare inträde i unionen?

Det verkar troligt att de konvergenskriterier som för närvarande gäller för ett deltagande kommer att bibehållas som minimikrav för framtida kandidater. Skälen till detta är tre: (1) konvergenskriterierna finns klart angivna i Maastrichtfördraget, (2) de länder som kommer att delta i EMU och som har genomfört anpassningar av politiken för att uppfylla kraven kommer antagligen att tycka att

⁵ Förhållandena för EU-länder som inte vill gå med i den monetära unionen under en överskådlig framtid kommer att diskuteras i kapitel 4.

det vore orättvist om utanförstående länder i framtiden släpps in utan att uppfylla samma krav och (3) vissa anser att uppfyllande av konvergenskriterierna är önskvärt för stabiliteten i den monetära unionen efter det att landet i fråga inträtt.

Man kan hävda att flera av kriterierna representerar önskvärda mål i sig, oaktat frågan om ett inträde i en monetär union, och att en del externa begränsningar gör det mindre kostsamt för politikerna på nationell nivå att uppnå dessa mål. Låg inflation, låga långa räntor och begränsade underskott i den offentliga sektorn hör antagligen till denna kategori och därför talas det relativt litet om dem i debatten om relationerna mellan deltagare och icke-deltagare i EMU.⁶ Den största tvisten gäller växelkurspolitiken. I fördraget (art 109m) står det att ett medlemslands växelkurs är av "gemensamt intresse" för alla medlemmar. Hur ska detta tolkas och vilka konsekvenser har det för förhållandet mellan deltagarna och icke-deltagarna?

För att besvara denna fråga är det viktigt att först bestämma varför växelkursen är (eller borde vara) av "gemensamt intresse" och varför den finns med bland konvergenskriterierna. Till skillnad från att ha en inflationstakt som liknar den hos andra medlemsländer (vilket kan vara praktiskt eftersom det visar på en konvergens länderna emellan rörande inflationsförväntningar och lönestegringar) och ett lågt budgetunderskott (vilket minskar riskerna för att andra unionsmedlemmar ska tvingas att bidra till dess finansiering) tycks växelkursstabilitet *i sig* inte vara ett viktigt mått på hur lätt ett land kan ansluta sig till den monetära unionen. Om andra mått på ekonomisk framgång och konvergens är uppfyllda tycks det inte finnas något bra ekonomiskt skäl till varför en valutas värdeförändring ska vara ett viktigt kriterium för att bestämma om det är förnuftigt att släppa in det aktuella landet i den monetära unionen

⁶ Den offentliga skuldkvoten är en mer kontroversiell fråga, men kravet att underskrida 60-procentsgränsen är i alla fall föremål för en viss grad av tolkningsfrihet.

och *avlägsna dess valuta från cirkulation*.⁷

Därför är skälet till att bekymra sig för växelkursen inte att instabilitet skulle försvåra ett inträde i unionen, utan att den kan orsaka problem *innan* landet har blivit insläppt i unionen. Ett problem tycks vara möjligheten att den som står utanför skulle kunna försöka genomföra så kallade konkurrensdevalveringar.⁸ Ett annat är att marknadskrafterna själva kan skapa oönskade obalanser i växelkursen ("misalignments"). I båda fallen är den föreslagna lösningen att man skapar en ny variant av ERM och kräver av varje utomstående land att det ska ha tillhört detta system innan det får delta i den monetära unionen. Det är dock inte helt klart att man kan rättfärdiga denna lösning på ekonomiska grunder. Erfarenheterna från fasta växelkurssystem har sammanfattats av Svensson (1994) som visar att fasta växelkurser inte nödvändigtvis tvingar länder att föra en stabilitetsinriktad politik. Om länder uppför sig "illa" av någon anledning kommer med andra ord ERM 2 inte att stoppa dem. Dessutom kan ERM 2 bara fungera om länderna bestämmer sig för att systemet verkligen ska fungera, dvs så länge som de för en politik som är förenlig med det. Men under sådana omständigheter behövs inget växelkursarrangemang. Så om det bedöms finnas en avsevärd risk att utomstående länder ska dra fördel av sitt läge genom att föra en politik som är till nackdel för de som är med i valutaunionen, är

⁷ Om penning- och finanspolitiken anses vara balanserad och om de övriga konvergenskriterierna är uppfyllda, är det kanske i själva verket ännu viktigare att släppa in ett land med en instabil växelkurs i unionen än ett land med en stabil växelkurs, eftersom man då skulle avlägsna denna valuta och därigenom en källa till instabilitet från systemet. I detta avseende är växelkurskravet överflödigt *som en mätare på de anpassningssvårigheter som kan uppstå i samband med att landet får delta i den monetära unionen*. Man kan kanske hävda att en stabil växelkurs reflekterar finansmarknadens godkännande av den politik som landet för och att växelkursstabilitet därför är ett bra mått på denna politikens trovärdighet. Denna syn verkar grundas på tanken att kortsiktiga växelkursrörelser i huvudsak bestäms av den aktuella makroekonomiska politiken eller korrekt förutsedd framtida politik. Empiriska bevis har inte kunnat bekräfta detta.

⁸ De problem som deprecieringen av den italienska liren efter 1992 anges ha orsakat för handeln inom EU tas ofta upp som ett exempel på att denna oro ska tas på allvar. Även om deprecieringen visserligen har orsakat en del problem för andra länder, är det mindre tydligt att den är föranledd av en medveten politik inriktad på konkurrensdevalveringar. För det första ska en del av justeringen av lirens växelkurs helt enkelt ses som en neutralisering av den reala appreciering som hade ackumulerats före krisen. För det andra återstår det att bevisa att justeringen av lirens kurs var ett avsiktligt val av strategi snarare än en marknadsbestämd reaktion. Skillnaden är viktig eftersom den rätta lösningen på problemet med växelkursfluktuationer förmodligen beror på källan till fluktuationerna.

det lämpligt att välja en annan form av ekonomisk-politisk koordinering och tvång än ERM 2.

Det andra argumentet som förts fram till stöd för ERM 2 är att marknadsskapade växelkursobalanser kan förekomma även om ekonomisk-politiska obalanser saknas. Ett fast växelkurssystem, tillsammans med förpliktelser att interвенера, skulle eliminera dessa växelkursobalanser genom två kanaler: centralbanksinterventioner på valutamarknaden och eliminerandet av spekulativa bubblor i växelkursen. Om detta är kraftfulla argument eller inte beror, å ena sidan, på om valutamarknaderna kommer att skapa svåra växelkursobalanser om det saknas ekonomisk-politiska obalanser och, å andra sidan, på om det är troligt att ERM 2 förbättrar läget.

För att besvara den första frågan måste man fastställa vad som menas med "svåra" växelkursobalanser. Om fluktuationer på, låt oss säga, plus/minus tio procent kan accepteras misstänker jag att en stabil makroekonomisk politik kommer att vara tillräcklig utan att man behöver ta till formella växelkursförbindelser. Schweiz erfarenheter sedan det sena 1970-talet exemplifierar detta. Schweizerfrancens har hållit sig inom ett sådant intervall gentemot D-marken sedan det tidiga 1980-talet, trots att det inte finns något fast växelkurssystem. Persson & Tabellini (1996) hävdar också att växelkursstabilitet inte kräver en fast växelkurs. De hävdar att framgångsrika och trovärdiga inflationsmålsstrategier för såväl länderna i den monetära unionen som utanförstående länder skulle resultera i både låga och stabila inflationstakter och relativt stabila växelkurser. Om "relativt stabila" tolkas som att man håller sig inom det ovan angivna intervallet, är detta förmodligen en korrekt bedömning.

Kommer då spekulativa bubblor, i den utsträckning de är ett betydelsefullt karaktärsdrag för de internationella finansmarknaderna, att elimineras av ERM 2? Risken finns att de inte gör det, såvida inte banden fortsätter att vara mycket vida. Skälet är att de fasta växelkurssystemen i sig kan utsättas för spekulativa attacker. Eichengreen & Wyplosz (1993) hävdar att 1992 och 1993 års erfarenheter av ERM visar att riskerna för en självuppfyllande spekulativ attack på en fast växelkurs måste tas på allvar. Även om dessa författares bedömning inte delas av alla, verkar det troligt att ett formellt åtagande att försvara en specifik kurs ibland kan bidra till att fokusera förväntningarna och de spekulativa aktiviteterna. ERM 2 skulle då bli en källa till växelkursinstabilitet snarare än en lösning.

Vilka rekommendationer kan man då ge med utgångspunkt från denna analys? Det verkar som om man bör beakta två principer när man utformar ett övergångssystem för de som står utanför.

- Om målet med övergångssystemet är att förhindra att de som står utanför ska föra en konkurrensdeprecieringspolitik – eller för att uttrycka det litet artigare, att försöka förmå dem att föra en stabil politik – är ett arrangemang som grundar sig på en fast växelkurs förmodligen inte särskilt effektivt. Någon form av samordning och övervakning av den makroekonomiska politiken skulle vara lämpligare. För att en sådan ska vara acceptabel för båda parter måste den innehålla inte bara tvång, utan också någon belöning för "gott uppförande".⁹
- Gott uppförande är emellertid inte med nödvändighet en garanti för växelkursstabilitet. Externa chocker (t ex instabilitet i Japan eller USA) kan leda till kapitalflöden med olika inverkan på de som står utanför och de som deltar i den monetära unionen och därigenom leda till stora växelkurssvängningar. En metod för samordning och övervakning skulle därför behöva innefatta växelkursen som en av de variabler som man ska rikta sin uppmärksamhet mot. Däremot ska man undvika att göra något tillkännagivande om en viss kurs. Om sådana kursangivelser anses nödvändiga från en juridisk synvinkel, måste bandbredderna göras tillräckligt vida för att eliminera risken för att dessa kursangivelser i sig själva hamnar i fokus för spekulativa kapitalflöden.

Dessa två principer tycks ha beaktats av Europeiska rådet vid dess möte i Dublin den 13-14 december 1996. Där beslöts att det vore önskvärt att bilda ERM 2 per den 1 januari 1999. Beslut om detaljerna i detta arrangemang kommer inte att fattas förrän i juni 1997, men systemet kommer med all säkerhet att, liksom det nuvarande, baseras på centralkurser med en vid bandbredd. Krediter för interventioner på valutamarknaden kommer vidare att finnas tillgängliga. Medlemskap i ERM 2 kommer inte att vara obligatoriskt, men för att garantera fortsatt konvergens inom EU kommer de länder som väljer att stå utanför ERM 2, i likhet med de länder som deltar, att förväntas lägga fram ekonomisk-politiska program, vilka Ekofinrådet kommer att utvärdera. Rådet kan härvid utfärda icke bindande

⁹ Se Wyplosz (1996) för ett detaljerat förslag.

rekommendationer rörande de enskilda ländernas ekonomiska politik för att säkerställa stabilitet och konvergens.

2.2 Den monetära unionen skjuts på framtiden men förblir målet

Det finns en icke försumbar möjlighet att starten av den monetära unionens tredje etapp kommer att skjutas upp till följd av att inte tillräckligt många länder uppfyller konvergenskriterierna vid början av 1998. Vad händer då?

Det mest troliga är att ERM fortsätter i sin nuvarande form och att konvergenskriterierna för att starta EMU kommer att vara oförändrade. Att konvergenskriterierna skulle tolkas mycket flexibelt är osannolikt eftersom detta lätt skulle kunna leda till förlorad trovärdighet för den monetära unionens stabilitet. Det är också osannolikt att kriterierna kommer att skärpas, eftersom det skulle öka risken att unionens start skjuts upp. Den enda förändring i ERM som man kan tänka sig är att minska banden för de tillåtna växelkursfluktuationerna. Av skäl som utvecklades i förra avsnittet bör en sådan förändring motarbetas. Växelkursdelen av det nuvarande systemet fungerar ganska tillfredsställande. Smalare band kommer inte i sig att leda till större konvergens i den ekonomiska politiken och skulle kunna hamna i fokus för spekulativa attacker. Detta gäller i ännu högre grad vid en senareläggning av den monetära unionen, eftersom denna i sig kan leda till förväntningar om växelkursförändringar inom ERM.

För att den monetära integrationsprocessen inte ska tappa fart kommer man antagligen att ta några slags förtroendestärkande initiativ. Dessa kan innefatta en intensifiering av arbetet med att förbättra de inomeuropeiska betalningssystemen, å ena sidan, och att stärka det ekonomisk-politiska samarbetet och koordineringen, å den andra.

De länder som för närvarande inte är medlemmar i ERM står förmodligen inför ett ökat tryck att ansluta sig, eftersom medlemskap kan ses som en nödvändig förutsättning för ett deltagande i den monetära unionen. Detta väcker en viktig fråga för länder som, liksom Sverige, antagit en penningpolitisk strategi som är inriktad på ett oberoende inflationsmål, snarare än en viss växelkurs, nämligen om ett medlemskap i ERM skulle kräva en modifiering av den nuvarande penningpolitiska strategin. Under förutsättning att banden

för de tillåtna kursfluktuationerna inom ERM behåller sin nuvarande storlek är svaret antagligen nej. Om bandbredden däremot minskas avsevärt, skulle ett inträde i ERM kräva en politikförändring som skulle resultera i att det trovärdighetskapital som byggts upp genom den nuvarande strategin skulle gå förlorat. Detta är ytterligare en anledning till att motarbeta förslaget att gå tillbaka till de smalare banden inom ERM.

2.3 Projektet med en monetär union överges

Med tanke på utvecklingen av de monetära arrangemangen i Europa efter Bretton-Woods är det mycket osannolikt att målet att upprätta en monetär union i Europa skulle överges definitivt. Detta skulle ses som ett så allvarligt bakslag för den ekonomiska och politiska integrationen i allmänhet att de statsmän som investerat mycket i denna process skulle kämpa hårt för att den inte skulle gå förlorad. De omständigheter som skulle kunna göra att projektet övergavs är så extrema och osannolika att det är meningslöst att försöka förutse vilka monetära arrangemang som skulle ersätta det.

2.4 Den mest sannolika utgången

Även om beslutet om huruvida ett tillräckligt antal länder är redo att ansluta sig fortfarande ligger långt borta är min personliga gissning, baserad på nuvarande information, att en monetär union bestående av åtminstone en kärntrupp av länder (Belgien, Frankrike, Irland, Luxemburg, Nederländerna, Tyskland och Österrike) kommer att bildas enligt tidsplanen.¹⁰

Penningpolitiken kommer att vara en pragmatisk tillämpning av en strategi som baseras på ett monetärt aggregat som mellanliggande mål. Prisstabilitet kommer naturligtvis att förbli det slutgiltiga målet. Eftersom denna union är relativt liten och homogen kommer trovärdighetskapitalet från Bundesbank endast att tunnas ut i en begränsad omfattning.

De flesta av de återstående EU-länderna kommer att vilja ansluta sig inom en nära framtid och kommer att försöka uppfylla kon-

¹⁰ I detta skede utelämnar jag avsiktligen alla alternativ avseende ett svenskt deltagande.

vergenskriterierna så snart som möjligt. Villkoren för att de som står utanför ska släppas in kommer i stort sett att vara desamma som dagens konvergenskriterier. Förslag på att begränsa de tillåtna växelkursfluktuationerna utöver vad som krävs i nuvarande ERM kommer att läggas fram och debatteras. De som står utanför bör gå emot sådana förslag.

Ett steg kan, liksom övergångsperioden, komma att innebära en del knepiga hinder för de som står utanför: att "marknaden testas" de oåterkalleligt låsta kurserna; "destabiliserande" kapitalflöden från eller till icke-deltagare beroende på externa chocker eller osäkerhet om de utanförståendes utsikter att ansluta sig till unionen; svårigheter att uppnå en låg och stabil inflationstakt inom unionen, vilket kan leda till att ECB förlorar i trovärdighet, för att bara nämna tre av dem.

3 Sveriges valmöjligheter

De valmöjligheter som står till buds för Sverige och jämförelsen mellan dessa beror naturligtvis på om etapp tre av den monetära unionen kommer att träda i kraft enligt tidsplanen eller inte och på om Sverige kvalificerar sig för deltagande eller inte. Den diskussion som följer kommer därför med nödvändighet att ta hänsyn till ett antal olika scenarier. Den börjar med att behandla en situation där den monetära unionen träder i kraft som planerat och där Sverige inbjuds att ansluta sig. Den tar sedan upp hur situationen skulle förändras om den monetära unionen inte kan träda i kraft 1999 och, till sist, vilka konsekvenserna blir om Sverige inte kvalificerar sig.

3.1 Det blir en monetär union och konvergenskriterierna uppfylls

Anta att en monetär union bildas i Europa enligt tidsplanen och att Sverige har uppfyllt alla de nödvändiga konvergenskriterierna vid ingången av 1998, då frågan om ett deltagande kommer att avgöras av ministerrådet. Vilka valmöjligheter står i så fall till buds för Sverige och vilka hänsynstaganden bör man hålla i minnet när man väljer mellan dem? I detta avsnitt diskuteras dessa frågor i form av tre breda möjligheter: (1) anslutning till den monetära unionen är ett nära eller inte alltför avlägset mål, (2) Sverige beslutar sig för att inte ansluta sig till unionen utan antar ett annat arrangemang med fast växelkurs och (3) Sverige ställer sig utanför unionen och antar en flytande växelkurs.

Diskussionen som följer inriktar sig på de makroekonomiska konsekvenserna av vart och ett av dessa alternativ. Man bör dock hålla i minnet att ett beslut att permanent stå utanför en monetär union väcker viktiga frågor om landets integration med EU i allmänhet. Det kan exempelvis hända att ett land som inte vill delta i den monetära delen av den europeiska integrationen kommer att få en mer undanskymd plats inom andra områden såsom handelspolitik,

utrikespolitik etc. Detta skulle inte följa av något formellt eller juridiskt beslut av EU utan snarare av att man inte deltar i skapandet av den monetära unionen, vilken kan komma att bli den viktigaste symbolen för den europeiska integrationen.

3.1.1 Att ansluta sig till unionen förblir målet

Om en anslutning till den monetära unionen i Europa förblir landets mål, är den enda frågan om den ska ske från starten eller senare. Två typer av argument har förts fram till förmån för en senareläggning. Det första argumentet, som exemplifieras av Jonung (1996), påpekar att en anpassning till landspecifika chocker i en monetär union blir mindre kostsam om ekonomin i allmänhet, och arbetsmarknaden i synnerhet, är fri från stelheter. Eftersom den svenska ekonomin anses lida av sådana stelheter framförs ofta argumentet att man måste genomföra strukturella och institutionella reformåtgärder innan man inträder i en monetär union. Under den period man genomför reformer som ska göra ekonomin mer flexibel kan man använda växelkursjusteringar och/eller inhemsk penningpolitik för att bemöta externa störningar.¹¹

Detta resonemang väcker en fråga som vi känner igen från den tidigare debatten mellan "monetarister" och "ekonomer" om europeisk monetär integration, nämligen om det är enklare att införa nödvändiga strukturella reformer före eller efter det att de har blivit nödvändiga genom en monetär union? Enligt "ekonomerna" måste de strukturella förändringarna komma först, eftersom kostnaderna för en monetär sammanslagning annars kommer att bli så höga att den skulle misslyckas. "Monetaristerna" hävdar, å andra sidan, att de institutionella förändringarna kommer först och främst som en reaktion på förändringar av externa omständigheter och att en monetär sammanslagning därför skulle skynda på de nödvändiga reformerna på arbetsmarknaden.

För Sveriges del måste man också beakta traditionen att använda valutadevalveringar för att lösa makroekonomiska obalanser och för att undvika svåra strukturella anpassningar. Institutionella förändringar kan i sig leda till spänningar och diskussioner om det inte står klart att myndigheterna kommer att kunna stå emot trycket att "lösa"

¹¹ Här antas att en viss växelkursflexibilitet är förenlig med ett senare inträde i unionen.

problemet genom en devalvering. Uttryckt i senare litteraturs terminologi kommer utfästelser om reformer inte att anses trovärdiga om det saknas ett yttre tvång och kostnaderna för att genomföra dem kommer därför att vara relativt sett högre. Även om man håller med om att anpassningar inom den svenska ekonomin alltså skulle gå smidigare om arbetsmarknaden och andra marknader vore mer flexibla, är det inte nödvändigtvis så att strävandet efter en sådan flexibilitet skulle vara mindre kostsam utanför än innanför en monetär union.¹²

Ett annat argument till förmån för att inte gå med i den monetära unionen från start är att övergångsperioden till etapp tre, liksom processen att vänja sig vid en enda valuta, förmodligen kommer att innebära en del osäkerhet och medföra anpassningskostnader. Dessa kostnader kan undvikas om man ställer sig utanför unionen tills de mest allvarliga missödena har hanterats. Samtidigt som det antagligen är sant att en del anpassningssvårigheter kan undvikas genom att vänta och lära av de ursprungliga unionsmedlemmarnas erfarenheter, ligger en sådan strategi inte i linje med internationell solidaritet och framtida ekonomiskt samarbete.

Om man beslutar sig för att skjuta upp en anslutning till den monetära unionen, kommer det naturligtvis att bli nödvändigt att definiera en penningpolitisk strategi för övergångsperioden. Vi kommer att tala mer om detta i kapitel 5, men en viktig synpunkt för valet mellan att ansluta sig eller att stå utanför måste tas upp här. Om lösningen på problemet med relationerna mellan deltagare och icke-deltagare innehåller ett växelkursåtagande med snäva band, kan fördelarna av att stå utanför minskas radikalt. En fast växelkurs med snäva band begränsar graden av politiskt självbestämmande avsevärt. Om skälet för att inte ansluta sig omedelbart är att man vill använda självbestämmandet för att förenkla anpassningen när de strukturella reformerna införs, förlorar argumentet mycket av sin kraft.

¹² I detta sammanhang kan det vara intressant att dra sig till minnes Österrikes erfarenheter av "hårdvalutapolitiken", dvs av att låsa shillingen i förhållande till D-marken. Hochreiter & Winckler (1995) hävdar att den varit framgångsrik även om Österrike inledningsvis inte uppfyllde kriterierna som förknippas med optimala valutaområden, framför allt därför att arbetsmarknaden i Österrike var ganska inflexibel. Men hårdvalutapolitiken i sig, såväl som den inhemska ekonomiska politiken, gjorde den österrikiska ekonomin mer flexibel till en rimlig kostnad.

3.1.2 En fast växelkurs är önskvärd men inte i samband med EMU

Det har hävdats att sammansättningen av och inriktningen på Sveriges handel med omvärlden gör att dollarkursen blir viktigare för Sverige än för många andra EU-länder. Följaktligen kan man påstå att det inte vore optimalt för Sverige att låsa sig till euron utan att kronan snarare borde låsas i förhållande till en korg där dollarn har en avsevärd vikt.

Samtidigt som ett ensidigt åtagande att hålla en fast växelkurs skulle göra att man kunde välja den optimala valutakorgen att låsa valutans till, medför detta potentiella nackdelar. För det första är en fast växelkurs inte detsamma som att ansluta sig till en valutaunion när det gäller att minska transaktionskostnader och att skaffa sig trovärdighet. Eftersom den nationella valutans fortsätter att existera finns kostnaderna för att växla den till utländsk valuta kvar och devalveringsrisken är större än inom en monetär union.¹³ Räntorna kommer i detta fall att innehålla en riskpremie som är till nackdel för investeringar och tillväxt.

Andra nackdelar med ett ensidigt åtagande att hålla en fast växelkurs är: (1) att sådana arrangemang är asymmetriska i så måtto att man inte kan påverka penningpolitiken i det land/de länder som valutans är låst till och (2) att det i motsats till multilaterala arrangemang inte förekommer något interventionsstöd från andra länder. Sammantaget antyder dessa argument att det inte är något tilltalande val att stå utanför en europeisk monetär union och ensidigt låsa den svenska kronan till någon annan valuta.

3.1.3 Stå utanför EMU och flyta fritt

Den valmöjlighet som ger det största måttet av penningpolitiskt oberoende är naturligtvis att stå utanför den monetära unionen och att låta den svenska kronan flyta fritt.¹⁴ De välkända fördelarna med denna lösning är att den skulle låta växelkursen verka som auto-

¹³ En deltagare i en monetär union kan naturligtvis lämna unionen och återinföra en egen valuta, vilket dock säkerligen är mer osannolikt än att ändra det externa värdet av en redan existerande valuta.

¹⁴ Här förutsätts det att en fullständigt rörlig växelkurs är förenlig med Maastrichtfördraget. Man strider om detta.

matisk stabilisator och att det skulle bli möjligt för Riksbanken att utveckla och genomföra den penningpolitik som är bäst lämpad för landet. Detta kan visa sig vara värdefullt om Europeiska centralbanken inte skulle klara prisstabiliteten inom unionen.

De potentiella nackdelarna med detta oberoende är också välkända: potentiellt "överdrivna" växelkursrörelser som leder till växelkursobalanser; möjligen en högre inhemsk inflation om Riksbanken inte kan upprätthålla en stabilitetsinriktad strategi samt transaktionskostnader vid internationell handel till följd av existensen av en egen valuta.

Detta bidrag syftar dock inte till att jämföra dessa för- och nackdelar och därför kommer inget mer att sägas om dem här. Vad som kommer att hända med penningpolitiken om Sverige ställer sig utanför den monetära unionen kommer dock att diskuteras i kapitel 4.

3.2 Vad gör det för skillnad om starten av den monetära unionen skjuts på framtiden?

Med det självklara undantaget att det inte längre kommer att vara möjligt att ansluta sig till den tredje etappen 1999, kommer Sveriges möjligheter, om starten av den monetära unionen skjuts upp, i huvudsak att vara desamma som diskuterades i föregående avsnitt. Utvärderingen av dessa valmöjligheter kommer däremot att påverkas. Om den tredje etappen senareläggs, beror det - som beskrivits i kapitel 2 - på att det inte är tillräckligt många länder som uppfyller konvergenskriterierna. En version av nu gällande ERM kommer då att fortsätta. Länder som vill ansluta sig till den monetära unionen i enlighet med det ändrade tidsschemat kommer antagligen att bli ombudda att ansluta sig till ERM. Under förutsättning att bandbredden förblir ± 15 procent borde inte detta utgöra något hinder. Om bandbredden däremot minskas betydligt blir konsekvenserna för penningpolitiken betydande. I ett sådant fall, vilket diskuteras i kapitel 4, kommer strategin med inflationsmål inte längre att vara genomförbar i sin nuvarande form och man kommer att behöva lägga större tonvikt vid växelkursen i den dagliga skötseln av penningpolitiken. Jämförelsen mellan att ansluta sig och att stå utanför unionen påverkas därför.

3.3 Vad händer om konvergenskriterierna inte uppfylls?

Fram till nu har det förutsatts att Sverige uppfyllt de konvergenskriterier som krävs för att få delta i unionen från start. Om detta inte blir fallet, kommer valmöjligheterna att vara mer begränsade, inte enbart för att ett deltagande är uteslutet utan också därför att deltagande i övergångsarrangemang blir svårare.

Även om de senaste utfallen och prognoserna ser lovade ut, är den mest sannolika anledningen till att Sverige skulle misslyckas med att kvalificera sig för den monetära unionen att man bedöms ha ett alltför stort underskott i de offentliga finanserna. En expansiv finanspolitik i kombination med en restriktiv penningpolitik skulle gradvis leda till en övervärderad valuta i ett fastkurssystem och det skulle bli allt svårare att hålla växelkursen inom banden för ERM 2.

Om man misslyckas med att upprätthålla den rådande låginflationspolitiken, skulle detta också utesluta ett varaktigt medlemskap i ERM 2. I båda fallen skulle den förståndigaste strategin vara att låta valutan flyta medan man försöker återskapa en inhemsk makroekonomisk stabilitet.

Anta nu i stället att konvergenskriterierna för de offentliga finanserna inte uppfylls vid den tid som beslutet om ett inträde tas, men att budgetkonsolideringsprocessen är inne på en kurs som kommer att leda till konvergens kort därefter. Anta vidare att Sverige skulle vilja ansluta sig till den monetära unionen, men oroar sig för att gå med i ERM 2 efter erfarenheterna av en fast växelkurs under hösten 1992. Om unionsmedlemmarna dessutom bedömt att en flytande kurs är oförenlig med ett framtida deltagande, vilka möjligheter återstår då?

En radikal lösning på problemet skulle vara att söka skapa ett arrangemang som liknar deltagande i unionen genom att omvandla Riksbanken till en sedelfond och därigenom "oåterkalleligen" låsa den svenska kronan till EMU-valutorna.¹⁵ Den här lösningen skulle naturligtvis endast likna ett EMU-deltagande i vissa avseenden. I synnerhet skulle Sverige sakna inflytande över den gemensamma penningpolitiken och inte kunna räkna med hjälp från unionens övriga deltagare när det gäller att hålla en stabil växelkurs. Detta

¹⁵ Observera att detta ligger nära begreppet "associerat medlemskap" som föreslås av Gros m fl (1995).

arrangemang skulle emellertid göra det möjligt att påskynda inträdesprocessen i den monetära unionen som fullvärdig deltagare.

4 Penning- och valutapolitik utanför en monetär union

Om Sverige deltar i den europeiska monetära unionen kommer penningpolitiken att utformas vid Europeiska centralbanken i Frankfurt. Riksbankens representant i ECB-rådet kommer att delta i besluten om utformningen, men Riksbankens egen roll kommer att begränsa sig till genomförandet av de beslut som tas i Frankfurt. Om Sverige skulle bestämma sig för att stå utanför EMU måste dock Riksbanken utveckla en egen strategi när det gäller penning- och valutapolitik. De huvudfrågor som man måste ta hänsyn till i detta sammanhang kommer att diskuteras i detta kapitel. Allmänna frågor kring målen för och genomförandet av penningpolitiken kommer att tas upp först, följt av en kort genomgång av relevanta erfarenheter från andra länder.

4.1 Penningpolitikens mål

Medan målen för den allmänna ekonomiska politiken innehåller många variabler, som t ex ekonomisk tillväxt, hög sysselsättning, jämn inkomstfördelning etc, anses det allmänt att prisstabilitet bör vara det huvudsakliga målet för en centralbanks politik. Skälet är helt enkelt att en välbalanserad penningpolitik är ett *nödvärdigt villkor* för stabila priser och att centralbanken inte kan ha något systematiskt permanent inflytande på mål som innefattar realekonomiska variabler. Den första delen av detta uttalande är relativt oomtvistad, men den andra kan kräva litet vidare utveckling.

Det är inte många ekonomer som anser att penningpolitik kan påverka den ekonomiska tillväxttakten eller inkomstfördelningen på ett systematiskt sätt. Det finns emellertid en inflytelserik del av den senare litteraturen om val av växelkurssystem och penningpolitik som implicit antar att centralbanken kan klara av att minska variationen hos variabler som t ex sysselsättning och realinkomster. Det är naturligtvis inte svårt att konstruera teoretiska modeller där

detta skulle vara sant. Det är litet svårare att identifiera verkliga historiska tillfällen då en aktiv penningpolitik har kunnat stabilisera sysselsättning och realinkomster bättre än en passiv politik. Särskilt är det mycket svårt att ex ante empiriskt identifiera penningpolitiska strategier som producerar systematiskt mindre fluktuationer i realekonomiska variabler än andra strategier.¹⁶

Denna bevisföring antyder att prisstabilitet kanske bör vara det enda målet för penningpolitiska myndigheter. Centralbanker kan dock utsättas för påtryckningar från regeringstjänstemän, politiska partier, branschorganisationer etc, vilka arbetar med kortsiktiga sysselsättningsmål och för en politik som delvis förefaller vara styrd av sådana hänsynstaganden. Detta väcker den viktiga frågan om hur man bäst utformar institutioner och regelsystem för att garantera att man uppnår det huvudsakliga målet prisstabilitet.

4.2 Penningpolitikens genomförande

I den senare litteraturen om hur penningpolitik bedrivs har man påvisat att när centralbanker utsätts för politiska påtryckningar att stimulera sysselsättning och tillväxt, även om detta omöjligtvis kan göras systematiskt, blir slutresultatet förmodligen en alltför hög inflation utan att sysselsättningen ökar. För att förebygga en sådan utgång har man föreslagit två lösningar: att binda centralbankens händer genom att anta regler för den ekonomiska politiken och att göra centralbanken oberoende av den politiska processen.

4.2.1 Penningpolitiska regler

Friedmans gamla regel om att låta penningpolitiken styras av en autopilot, genom att föreskriva att penningmängden ska växa i en fast takt, är ett exempel på förslag där handlingsfriheten tas bort från centralbanken i ett försök att förhindra att den orsakar skador. Att anta en fast växelkurs och, ännu radikalare, att omvandla central-

¹⁶ Baxter & Stockman (1989) är ett exempel på en undersökning där olika ekonomisk-politiska system jämförs med avseende på de reala variablernas variationer. När författarna studerar perioder med fasta och rörliga växelkurser i ett stickprov för efterkrigstiden, omfattande 49 länder, finner de "få bevis för systematiska skillnader i olika makroekonomiska aggregat eller i internationella handelsflöden under de olika växelkurssystemen" (sid 377).

banken till en sedelfond, är ett annat exempel där en regel införs för att minska trycket på centralbanken att eftersträva andra mål än prisstabilitet.¹⁷

Politiska regler av den här typen kan lösa problemet med en alltför hög inflation, men bara så länge de politiska påtryckningar som riktades mot centralbanken inte sätts i rörelse för att upphäva regeln. Med andra ord ligger livslängden för reglerna i den ekonomiska politiken i händerna på de som först skapade dem. Det är därför som vissa regler kan vara stabilare än andra. En fast växelkurs som antagits inom ramen för ett multilateralt växelkurs-system är svårare att devalvera än en ensidigt antagen fast växelkurs. På samma sätt är det svårare att demontera ett helt sedelfondsarrangemang än ett enkelt åtagande om att hålla en fast växelkurs.

Den uppenbara nackdelen med regler är att de gör det omöjligt att agera snabbt vid chocker i "legitima" situationer. Det kommer med säkerhet att uppkomma situationer där det står helt klart att en centralbank skulle kunna agera på ett stabiliserande sätt. En situation där alla bankkunder vill ta ut sina pengar samtidigt och bankernas möjligheter att uppfylla sina förpliktelser gentemot kunderna därmed hotas, skulle vara ett exempel där en avvikelse från en strikt penningmängdsregel, för att öka likviditeten i det inhemska finansiella systemet, skulle vara lämplig. Men att det går att peka ut enstaka tillfällen då centralbanken skulle kunna verka stabiliserande är inte detsamma som att hävda att den skulle kunna reducera instabilitet *systematiskt*. Svårigheterna att tolka den rådande ekonomiska situationen, *långa och varierande tidsförskjutningar* i transmissionsmekanismen och oväntade förändringar i ekonomins struktur skulle kunna leda till situationer där godtyckliga ekonomisk-politiska ingripanden skulle ge sämre resultat än en regel, även om ingripandena genomfördes med goda intentioner.

¹⁷ En fast växelkurs kan naturligtvis antas av många andra skäl än det som nämns här.

4.2.2 Delegering av penningpolitiken till ett oberoende organ

Man kan skydda penningpolitiken från politiska påtryckningar genom att delegera dess verkställande till en oberoende centralbank och ge denna prisstabilitet som mål. En extrem version av denna lösning är naturligtvis att ansluta sig till EMU och delegera penningpolitiken till en europeisk centralbank, över vilken inhemska lobbygrupper har litet inflytande.¹⁸ Utan att gå så långt, är projektet att ändra de lagar som styr Riksbanken inriktat på att minska det politiska inflytandet över penningpolitiken och på att öka sannolikheten för att prisstabilitet ska kunna bibehållas permanent.¹⁹

Om man gör centralbanken oberoende skyddar man den visserligen från politiska påtryckningar att bedriva en inflationistisk politik, men detta väcker också frågan om kontroll- och ansvarsutkrävande. Hur kan vi vara säkra på att oberoendet inte används för att följa centralbankens mål snarare än hela samhällets? För att lösa detta problem är det nödvändigt att klart specificera vilka mål som en oberoende centralbank ska följa och att ge den incitament att göra det.²⁰

4.2.3 Operationella principer för penningpolitiken²¹

För att kunna genomföra penningpolitiken måste centralbanken utveckla principer som indikerar hur de instrument som står till dess förfogande (vanligtvis någon räntesats eller den monetära basen) ska användas i det dagliga arbetet. I de fall då den övergripande strategin inbegriper en fast regel, som att låsa växelkursen i förhållande till ett låginflationsland, kan denna princip vara relativt enkel: justera den

¹⁸ De lagar som styr ECB, vilka bygger på erfarenheter från tyska Bundesbank, garanterar dess oberoende inte bara från nationella regeringar utan också från EU-byråkratin i Bryssel.

¹⁹ Empiriska bevis från olika länder visar att ju mer oberoende en centralbank är, desto lägre inflationstakt levererar den. Se t ex Cukierman (1992).

²⁰ Reformeringen av regelsystemet för Nya Zeelands centralbank används ofta som ett exempel på ett framgångsrikt sätt att hantera frågan om oberoende, kontroll och ansvarsutkrävande. Waller (1995) innehåller en kort och mycket klar genomgång av den senare tidens akademiska litteratur om så kallade "prestationskontrakt" för centralbanker.

²¹ Lägg märke till att beskrivningarna i detta avsnitt enbart är avsedda att illustrera allmänna principer och inte att utgöra en praktisk "bruksanvisning".

inhemska räntan i linje med den utländska och intervensera på valutamarknaden för att stabilisera växelkursen. Det är inte svårt att få fram den information som är nödvändig för att genomföra denna politik eller att veta när, och i vilken riktning, som det penningpolitiska instrumentet ska justeras för att uppnå målet att hålla växelkursen fast.²²

Situationen blir en annan när centralbanken försöker uppnå prisstabilitet på egen hand. Den måste då möta svårigheterna med ofullständig information om den ekonomiska situationen, med att penningpolitiken får effekter på det slutgiltiga målet med viss eftersläpning, med ofullständig kunskap om hur variationer i de penningpolitiska instrumenten påverkar inflationstakten etc.

För att handskas med dessa problem har två generella strategier utvecklats: antagande av ett mellanliggande mål för penningpolitiken och, under senare tid, fastställande av ett inflationsmål.

Mellanliggande mål

Att uttrycka den penningpolitiska strategin i form av ett mellanliggande mål kan rättfärdigas på följande grunder. Tidsfördröjningen mellan en förändring av det penningpolitiska instrumentet och dess effekter på det mellanliggande målet är betydligt kortare än fördröjningen mellan förändringen av instrumentet och dess effekter på det slutgiltiga målet. Länken är vanligen också mycket starkare. Genom att förbinda sig att nå det mellanliggande målet kan centralbanken alltså göra det enklare för den privata sektorn att bedöma om man följer de aviserade målsättningarna eller inte. Med en större sannolikhet att bli upptäckt, är det mindre troligt att centralbanken skulle avvika från målet och inflationsresultatet skulle därmed bli bättre.

När ett mellanliggande mål använts i praktiken har det oftast uttryckts i form av ett monetärt aggregat. Exempelvis använder den schweiziska centralbanken den monetära basen och Bundesbank använder M3. Det uppenbara skälet till detta val är bedömningen att

²² Detta betyder inte att det inte finns andra problem med en fast växelkurs. Trovärdigheten för denna strategi är exempelvis ett problem. Risker för spekulativa attacker på valutan beror inte bara på den penningpolitik som förs utan också på finanspolitiken. Dessutom garanterar inte en fast växelkurs på kort sikt någon exakt länk mellan den inhemska inflationstakten – det slutgiltiga målet för centralbankens politik – och den utländska inflationstakten.

utvecklingen av det monetära aggregat man valt kommer att bestämma inflationsresultatet. I den utsträckning denna bedömning är felaktig kan centralbanken misslyckas med att uppnå det slutgiltiga målet för sin politik, även om den kan ha uppnått det mellanliggande målet. Att man uppdagar en instabilitet i länken mellan penningmängdstillväxt och inflation är således det huvudsakliga skälet till att ett antal centralbanker har övergett den här strategin.

När det gäller en i högsta grad öppen ekonomi, kan man hävda att växelkursen skulle utgöra ett användbart alternativ till penningmängden som ett mellanliggande mål. Den har naturligtvis använts som ett sådant mål i länder som har aviserat centralkurser och intervererat på marknaden för hålla marknadskursen inom de uppsatta banden. Så vitt jag vet har dock ingen centralbank använt växelkursen som ett mellanliggande mål på samma sätt som Bundesbank använder M3. Bundesbank aviserar nämligen ett mål för utvecklingen av M3, men utan att ge några garantier för att denna utvecklingsbana (inom ett band för maximalt tillåtna avvikelser) ska uppnås med obegränsade penningpolitiska åtgärder. Det kan dock mycket väl finnas ett starkare förhållande mellan växelkurs och inflation än mellan penningmängd och inflation.

Inflationsmål

En inflationsmålsättning kan karaktäriseras som ett uttalande om centralbankens (enda?) mål. I vissa fall delar regeringen och centralbanken uttryckligen samma mål. Ett inflationsmål indikerar inte hur de penningpolitiska instrumenten ska justeras från dag till dag för att man ska uppnå det aviserade målet. Därför har centralbanken ett visst mått av handlingsfrihet när det gäller att genomföra politiken. Den förs utifrån en mer eller mindre väl-specifierad modell för de avgörande faktorerna för inflationen och för hur transmissionsmekanismen ser ut från förändringen av det penningpolitiska instrumentet till förändringen av prisnivån. Som vi redan noterat är ofta växelkursen viktig i denna "modell", men räntorna, penningmängden och andra variabler kan också behöva inkorporeras.

Ibland hävdas det att en strategi med inflationsmål är överlägsen en strategi baserad på ett mellanliggande mål, eftersom inflationsmålsstrategin inriktas direkt på det slutgiltiga målet. Som antytts ovan är detta vilseledande, eftersom ett inflationsmål inte avlägsnar behovet av att analysera hur de penningpolitiska instrumenten bör

ställas in för att uppnå det slutgiltiga målet. Inflationsmål är därför inte immuna mot problemet med ett instabilt förhållande mellan för närvarande observerbara data, penningpolitiska instrument och inflationstakten några perioder senare.

Med tanke på den *handlingsfrihet* som en inflationsmålsstrategi ger för hanterandet av de penningpolitiska instrumenten, verkar det inte vara avgjort på förhand att den kommer att skapa bättre resultat än andra strategier. En titt på några länders faktiska erfarenheter kan därför vara till nytta.

4.3 Spelar strategin någon roll?

Lärdomar från fyra olika system

En fullständig jämförelse mellan olika penningpolitiska strategier ligger naturligtvis utanför ramarna för denna uppsats. I en sådan jämförelse skulle man inte endast behöva undersöka varje ekonomis utveckling under den valda strategin, utan också hur ekonomin skulle ha utvecklats om en annan strategi valts. Syftet med detta avsnitt är mycket mer begränsat. Det är helt enkelt att titta på inflationen i fem länder som valt helt olika strategier för att uppnå prisstabilitetsmålet (se tabell 1). Som vi kan se innehåller urvalet ett land med rörlig växelkurs som använder ett monetärt aggregat som mellanliggande mål (Schweiz), två länder med rörlig växelkurs som söker uppnå ett inflationsmål (Kanada och Nya Zeeland), ett land som har en ensidigt låst växelkurs (Österrike) och ett land som har låst sin växelkurs i ett multilateralt system (Nederländerna). Tyskland och USA inkluderas för jämförelsens skull (se tabell 2 och 3).

Tabell 1: Framgångsrika penningpolitiska strategier för att hålla inflationen låg

Land	Penningpolitisk strategi
Österrike	För en "hårdvalutapolitik" sedan början av 1980-talet, genom vilken den österrikiska schillingen ensidigt är knuten gentemot D-marken.
Kanada	Rörlig växelkurs och inflationsmål sedan 1991.
Nederländerna	Knyter den holländska florinen nära D-marken, medlem av EMS.
Schweiz	Rörlig växelkurs. Använder den monetära basen som mellanliggande mål.
Nya Zeeland	Rörlig växelkurs och inflationsmål sedan 1990. Introduktionen av denna politik var en del av en mer genomgripande ekonomisk-politisk reform.

Den enkla poäng som görs här är att låg inflation *kan* uppnås med alla de strategier som representeras i detta urval, utan några uppenbara realekonomiska konsekvenser. Detta betyder inte att valet av penningpolitik inte spelar någon roll. Det kommer dock att hävdas att det inte är den institutionella utformningen av *enbart* centralbanken och de mål *den* fått som har betydelse, utan också de mål och institutioner som styr den ekonomiska politiken i allmänhet. Dessa slutsatser illustreras i tabell 2 och 3. Den första visar att det inte finns några slående skillnader mellan länder med fast växelkurs (Nederländerna och Österrike) och länder med flytande (Kanada och Schweiz) under perioden 1980-94 som helhet, oavsett om vi tittar på de genomsnittliga inflationstakterna eller standardavvikelserna. Under perioden 1990-94, när vi har två länder med en uttalad inflationsmålsstrategi, verkar det som om dessa har lyckats hålla en lägre genomsnittlig inflationstakt än de övriga. De hade emellertid också de mest varierande inflationstakterna. Man måste förstås komma ihåg att urvalet är litet i två avseenden, få länder per kategori och få år, så vikten av dessa skillnader ska inte överdrivas.

Tabell 2: Inflationstakt: genomsnitt och standardavvikelser

Land	1980-94		1990-94	
	Genomsnitt	Standard- avvikelse	Genomsnitt	Standard- avvikelse
Österrike	3,70	1,66	3,44	0,41
Kanada	5,27	3,44	2,78	2,30
Tyskland	3,09	1,81	3,45	0,61
Nederländerna	2,86	2,18	2,83	0,32
Schweiz	3,48	1,80	3,89	1,99
USA	4,92	3,10	3,64	1,16
Nya Zeeland			2,55	2,07

Industriproduktionstillväxten, som tabell 3 grundar sig på, ger samma bild. För hela urvalet 1980-94 går det inte att hitta några systematiska skillnader mellan länderna. För det mindre urvalet under 1990-talet är det enda mönstret som är värt att notera att länderna med inflationsmål hade de två högsta standardavvikelserna i fråga om tillväxttakt. Återigen bör varnas för att dra alltför långtgående slutsatser av detta begränsade urval. En försiktig slutsats tycks vara att den penningpolitiska strategin i sig inte leder till märkbara skillnader i inflation och industriproduktionsutveckling.²³

²³ Som redan nämnts, stämmer detta med resultatet i Baxter & Stockman (1989).

Tabell 3: Industriproduktionstillväxt: genomsnitt och standardavvikelser

Land	1981-94		1990-94	
	Genomsnitt	Standard- avvikelse	Genomsnitt	Standard- avvikelse
Österrike	2,14	3,07	1,92	3,77
Kanada	2,05	5,55	0,96	5,05
Tyskland	1,05	3,55	0,56	4,98
Nederländerna	1,44	2,62	1,46	1,88
Schweiz	1,95	3,31	2,00	3,28
USA	2,44	4,12	1,72	2,79
Nya Zeeland	1,49	5,17	1,52	5,57

Kan man tolka de argument och "bevis" som just lagts fram som att ett land kan anta vilken som helst av de penningpolitiska strategier som presenterats i detta urval och automatiskt uppnå samma resultat? Naturligtvis inte. De här länderna anses i allmänhet ha varit framgångsrika (åtminstone när det gäller den period som nämns i tabell 1). Vad beror det på? Mer detaljerade beskrivningar av de ekonomisk-politiska strategier som antagits av dessa länder kan ge några förklaringar.²⁴ Dessa visar att en penningpolitik som är förenlig med prisstabilitet inte är den enda ingrediensen i ländernas ekonomisk-politiska program. En finanspolitisk situation som är förenlig med stabila och hållbara statsfinanser har också varit för handen. Vad som kanske är mindre påtagligt, men lika viktigt, är att framgången med anti-inflationspolitiken verkar höra samman med samstämmigheten bland befolkningen i allmänhet och politiker i synnerhet om att inflation är dyrbart, inte ger några hållbara fördelar i form av ekonomisk tillväxt och kan hållas under kontroll endast genom en restriktiv penningpolitik. Ett brett samförstånd av detta slag är nödvändigt för att kunna upprätthålla en strategi inriktad på prisstabilitet. Hur denna strategi ser ut – om den innefattar inflationsmål, med eller utan ett uttalat mellanliggande mål för penningpolitiken, eller en ensidigt eller multilateralt låst växelkurs

²⁴ Se t ex Freedmans bidrag om Kanada och Fischers om Nya Zeeland i Leiderman & Svensson (1995), Rich (1995) för Schweiz och Hochreiter & Winckler (1995) för Österrike.

- spelar mindre roll *förutsatt* att alla element i den makroekonomiska politiken är förenliga med den.

Innan vi lämnar våra urvalsländers erfarenheter och drar några slutsatser för svenskt vidkommande, är det intressant att konstatera att de flytande växelkurserna har uppvisat fluktuationer i storleksordningen \pm tio till femton procent (se diagram 1) i förhållande till dollarn (för Kanada och Nya Zeeland) och D-marken (för Schweiz), även om skillnaderna i genomsnittlig inflation varit ganska små. Detta antyder att ett inflationsmål som ett övergångsarrangemang inför ett inträde i EMU skulle vara förenligt med att avisera ett riktmärke för växelkursen endast om bandbredden runt detta riktmärke förblir densamma som den för närvarande är inom ramen för ERM.

Diagram 1a: Växelkursen CHF gentemot DEM

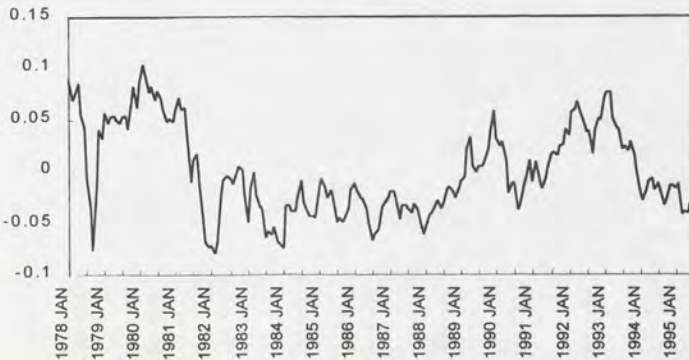

Diagram 1b: Växelkursen NZD gentemot USD

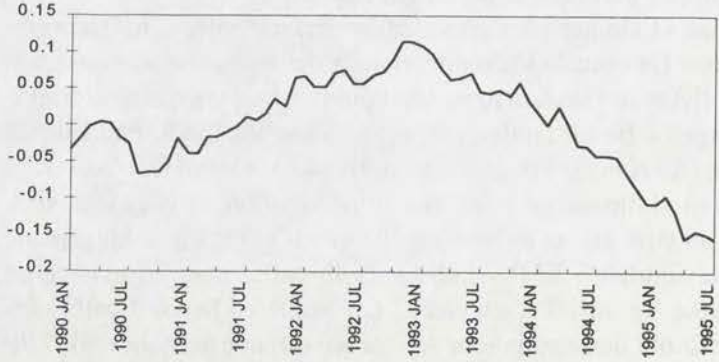
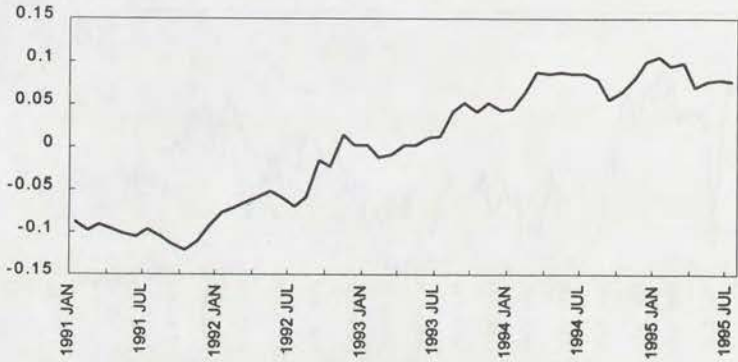

Diagram 1c: Växelkursen CAD gentemot USD

5 Sammanfattning och slutsatser för Sverige

Det har blivit dags att sammanfatta slutsatserna av analysen inför det beslut som Sveriges regering måste fatta. Denna sammanfattning kommer att göras med hjälp av diagram 2, där valmöjligheterna finns uttryckta i form av ett beslutsträd. I diagrammet antas att etapp tre av EMU kommer att starta som planerat 1999 och att den kommer att fungera på det sätt som beskrivs i avsnitt 2.1 ovan. Sverige måste besluta sig för att antingen stå utanför den monetära unionen eller ansluta sig till den (omedelbart eller efter en övergångsperiod).²⁵

Först antar vi att Sverige lyckas uppfylla konvergenskriterierna och inbjuds att delta i den monetära unionen. Om en anslutning till unionen är ett framtida mål antyder argumenten i avsnitt 3.1.1 att den bästa strategin är att acceptera inbjudan och gå med omedelbart 1999. Ett sådant beslut skulle ha fördelen att det klagör "spelreglerna" på arbets- och varumarknaderna, varför regeringen och den privata sektorn skulle tvingas att vidta de nödvändiga strukturella anpassningarna. Om man skjuter upp inträdet i unionen tills dessa strukturella anpassningar skett utan tvång utifrån, skulle detta medföra tidsinkonsistens- och trovärdighetsproblem.

Om Sverige beslutar sig för att stå utanför unionen måste den alternativa penningpolitiska strategin definieras. Jag har argumenterat för att en låsning av kronans värde gentemot någon annan valuta än euron inte är vettig i denna situation. I stället bör Riksbanken få i uppdrag att hålla en låg och stabil inflationstakt som det dominerande målet för sin politik. I kapitel 4 diskuteras anledningen till denna betoning på låg inflation, liksom andra frågor som är releterade till institutionell utformning och genomförande av politiken. I synnerhet hävdas det att Riksbankens oberoende från politiska påtryckningar är ett värdefullt men inte tillräckligt villkor för att garantera prisstabilitet. Man behöver också beakta den övergripande makroekonomiska politiken, eftersom den påverkar

²⁵ Här antas att Maastrichtfördraget tillåter dessa valmöjligheter.

trovärdigheten för penningpolitikens inriktning på låg inflation. Om exempelvis stora budgetunderskott skulle skapa höga realräntor, en stark real appreciering av valutan eller ett hot om en statsfinansiell kris, skulle det vara svårt även för en formellt oberoende centralbank att inrikta sig enbart på prisstabilitet.

Om Sverige inte uppfyller konvergenskriterierna för att ansluta sig till EMU, utesluts naturligtvis valmöjligheten att omedelbart delta i den monetära unionen. Dessutom hävdas i avsnitt 3.3 att deltagande i ett övergångsarrangemang också skulle bli svårare, särskilt om storleken på de tillåtna växelkursvariationerna skulle minska från nuvarande ± 15 procent. För att förhindra att det skapas en ERM 2 som blir orimligt dyr att ansluta sig till och som skulle kunna utsättas för spekulativa attacker, bör Sverige och andra länder som inte släpps in i EMU i första omgången kämpa hårt mot smalare band.²⁶

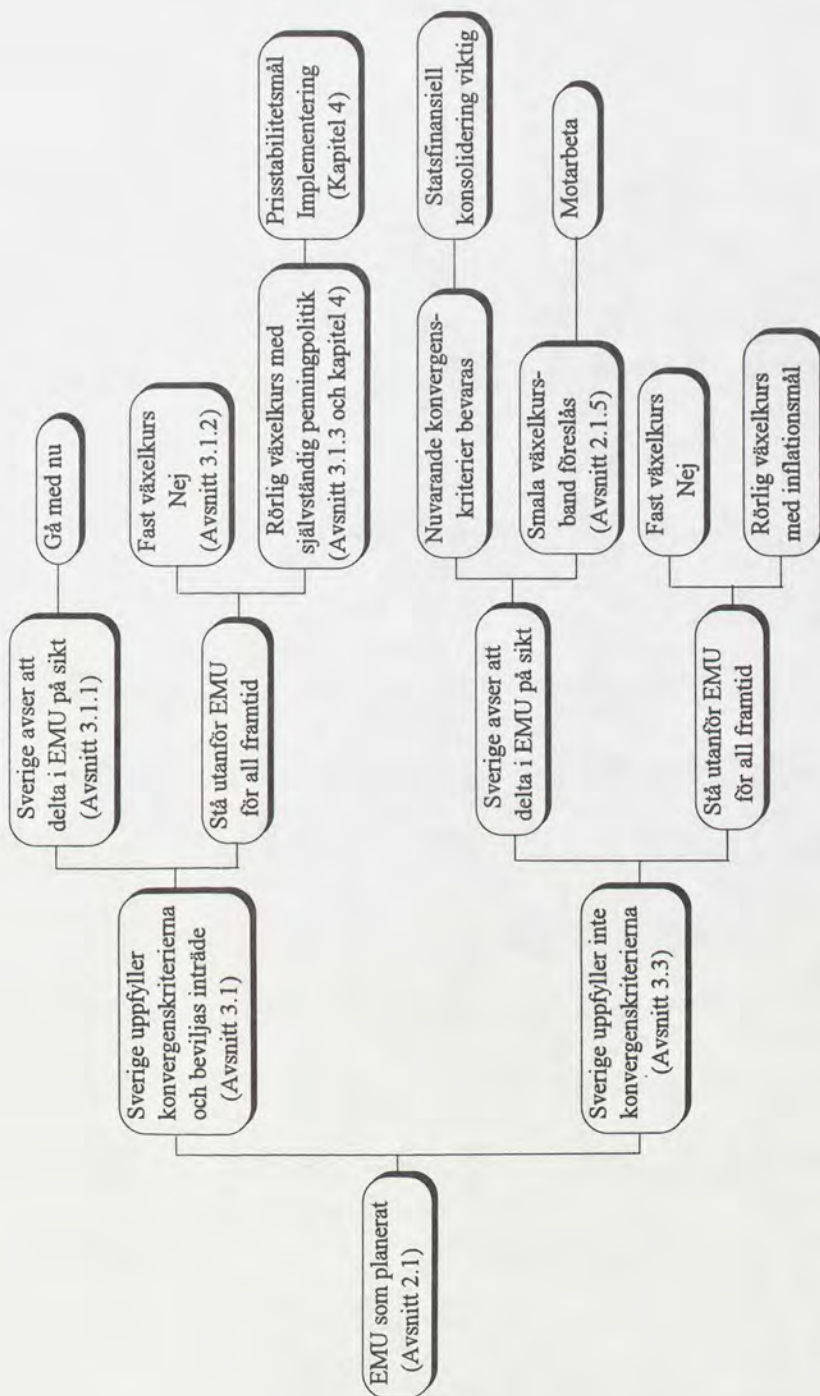
Om de nuvarande konvergenskriterierna bibehålls bör det vara möjligt för Riksbanken att fortsätta med sin nuvarande penningpolitik, samtidigt som man aviserar en centralkurs för att uppfylla inträdeskraven. Ett viktigt villkor för att denna strategi för ett framtida deltagande ska lyckas är att den finanspolitiska situationen stabiliseras.

Om Sverige inte avser att gå med i EMU över huvud taget spelar det mindre roll att konvergenskriterierna inte uppfyllts, bortsett från det faktum att en del av dessa kriterier visar på makroekonomiska obalanser som, i sig själva, inte är önskvärda. Den bästa strategin för penning- och finanspolitiken utanför en monetär union skulle emellertid vara densamma oavsett om kriterierna uppfyllts eller inte. Det kommer dock naturligtvis att bli svårare att uppnå prisstabilitetsmålet om de offentliga finanserna är svaga.

Om etapp tre av EMU skjuts upp, skulle Sverige stå inför en situation som liknar den som diskuterades ovan, där man misslyckats med att uppfylla konvergenskriterierna. Som diskuterades i avsnitt 2.2, beror slutsatserna om hur den ekonomiska politiken bör föras huvudsakligen på om de gällande konvergenskriterierna kommer att bibehållas. Av skäl som anges ovan bör Sverige då kämpa emot en åtstramning av dessa kriterier, särskilt växelkurskriteriet, om man tänker ansöka om att få delta. Om Sverige beslutar sig för att inte gå med, skulle en senareläggning av EMU inte kräva några ändringar av den ekonomisk-politiska strategin.

²⁶ Som noterats ovan, kommer ERM 2 troligtvis att ha breda band.

Diagram 2: Ett beslutsträd

Referenser

- Baxter, M & A C Stockman (1989), "Business Cycles and the Exchange-Rate Regime: Some International Evidence", *Journal of Monetary Economics* 23.
- Cukierman, A (1992), *Central Bank Strategy, Credibility and Independence - Theory and Evidence*, The MIT Press, Cambridge.
- Eichengreen, B & C Wyplosz (1993), "The Unstable EMS", *Brookings Papers on Economic Activity* 1.
- Gros, D m fl (1995), "Towards an Economic and Monetary Union. Problems and Prospects", CEPS Working Document No 95, Bryssel.
- Hochreiter, E & G Winckler (1995), "The Advantages of Tying Austria's Hands: The Success of the Hard Currency Strategy", *European Journal of Political Economy* 11.
- Jonung, L (1996), "Sverige utanför och innanför EMU", i Lundgren, N (red), *Vad vill Sverige med EU?*, Konjunkturrådets rapport 1996, SNS Förlag, Stockholm.
- Leiderman, L & L E O Svensson (1995), (red), *Inflation Targets*, CEPR, London.
- Persson, T & G Tabellini (1996), "Inflation Targets as a Coordinating Mechanism for the 'Ins' and the 'Outs'", artikel presenterad vid "Workshop on Monetary Co-Existence in Europe", Rom, 26 februari.
- Rich, G (1995), "Monetary Targets as a Policy Rule: Lessons from the Swiss Experience", artikel presenterad vid konferensen "Rules versus Discretion in Monetary Policy", Study Center of Gerzensee, Gerzensee, 15-17 mars.
- Svensson, L E O (1994), "Fixed Exchange Rates as a Means to Price Stability: What Have We Learned?", *European Economic Review* 38.

- Thygesen, N (1996), "The Prospects for EMU by 1999 - and Reflections on Arrangements for Outsiders", artikel presenterad vid "Workshop on Monetary Co-Existence in Europe", Rom, 26 februari.
- von Hagen, J (1995), "Inflation and Monetary Targeting in Germany", i Leiderman, L & L E O Svensson (red), *Inflation Targets*, CEPR, London.
- Waller, C J (1995), "Performance Contracts for Central Bankers", *Federal Reserve Bank of St. Louis Review* 77.
- Wyplosz, C (1996), "An EMS for Both 'Ins' and 'outs': the Contractual and Conditional Approach", artikel presenterad vid "Workshop on Monetary Co-Existence in Europe", Rom, 26 februari.

Statens offentliga utredningar 1996

Kronologisk förteckning

1. Den nya gymnasieskolan – hur går det? U.
2. Samverkansmönster i svensk forskningsfinansiering. U.
3. Fritid i förändring.
Om kön och fördelning av fritidsresurser. C.
4. Vem bestämmer vad? EU:s interna spelregler inför regeringskonferensen 1996. UD.
5. Politikområden under lupp. Frågor om EU:s första pelare inför regeringskonferensen 1996. UD.
6. Ett år med EU. Svenska statstjänstemäns erfarenheter av arbetet i EU. UD.
7. Av vitalt intresse. EU:s utrikes- och säkerhetspolitik inför regeringskonferensen. UD.
8. Batterierna – en laddad fråga. M.
9. Om järnvägens trafikledning m.m. K.
10. Forskning för vår vardag. C.
11. EU-mopeden. Ålders- och behörighetskrav för två- och trehjuliga motorfordon. K.
12. Kommuner och landsting med betalningssvårigheter. Fi.
13. Offentlig djurskyddstillsyn. Jo.
14. Budgetlag – regeringens befogenheter på finansmaktens område. Fi.
15. Union för både öst och väst. Politiska, rättsliga och ekonomiska aspekter av EU:s sjätte utvidgning. UD.
16. Förankring och rättigheter. Om folkomröstningar, utträdesrätt, medborgarskap och mänskliga rättigheter i EU. UD.
17. Bättre trafik med väginformatik. K.
18. Totalförsvarsspliktiga m95. Förslag om jobb/studier efter muck, bostadsbidrag, dagpenning, försäkringar. Fö.
19. Sverige, EU och framtiden. EU 96-kommitténs bedömningar inför regeringskonferensen 1996. UD.
20. Samordnad rollfördelning inom teknisk forskning. U.
21. Reform och förändring. Organisation och verksamhet vid universitet och högskolor efter 1993 års universitets- och högskolereform. U.
22. Inflytande på riktigt – Om elevers rätt till inflytande, delaktighet och ansvar. U.
23. Kartläggning och analys av den offentliga sektorns upphandling av varor och tjänster med miljöpåverkan. N.
24. Från Maastricht till Turin. Bakgrund och övriga EU-länders förslag och debatt inför regeringskonferensen 1996. UD.
25. Från massmedia till multimedia – att digitalisera svensk television. Ku.
26. Ny kurs i trafikpolitiken + Bilagor. K.
27. En strategi för kunskapslyft och livslångt lärande. U.
28. Det forskningspolitiska landskapet i Norden på 1990-talet. U.
29. Forskning och Pengar. U.
30. Borgenärsbrotten – en översyn av 11 kap. brottsbalken. Fi.
31. Attityder och lagstiftning i samverkan + bilagedel. C.
32. Möss och människor. Exempel på bra IT-användning bland barn och ungdomar. SB.
33. Banverkets myndighetsroll m.m. K.
34. Aktiv arbetsmarknadspolitik + expertbilaga. A.
35. Kriminalunderrättelseregister DNA-register. Ju.
36. Högskola i Malmö. U.
37. Sveriges medverkan i FN:s familjeår. S.
38. Nationalstadsparken. M.
39. Rapport från klimatdelegationen 1995. Klimatrelaterad forskning. M.
40. Elektronisk dokumenthantering. Ju.
41. Statens maritima verksamhet. Fö.
42. Demokrati och öppenhet. Om folkvalda parlament och offentlighet i EU. UD.
43. Jämställdheten i EU. Spelregler och verklighetsbilder. UD.
44. Översyn av skatteflyktslagen. Reformerat förhandsbesked. Fi.
45. Presumptionsregeln i expropriationslagen. Ju.
46. Enskilda vägar. K.
47. Cirkelsamhället. Studiecirkelns betydelser för individ och lokalsamhälle. U.
48. Shaping Sustainable Homes in an Urbanizing World. Swedish National Report for Habitat II. N.
49. Regler för handel med el. N.
50. Förbud mot vapen på allmän plats m.m. Ju.
51. Grundläggande drag i en ny arbetslöshetsförsäkring – alternativ och förslag. A.
52. Precisering av handelsändamålet i detaljplan. M.
53. Kalkning av sjöar och vattendrag. M.
54. Kooperativa möjligheter i storstadsområden. S.
55. Sverige, framtiden och mångfalden. A.
55. På väg mot egenföretagande. A.
55. Vägar in i Sverige. A.
56. Hälften vore nog – om kvinnor och män på 90-talets arbetsmarknad. A.
57. Pensionssamordning för svenskar i EU-tjänst. Fi.
58. Finansieringen av det civila försvaret. Fö.

Statens offentliga utredningar 1996

Kronologisk förteckning

59. Europapolitikens kunskapsgrund.
En principdiskussion utifrån
EU 96-kommitténs erfarenheter. UD.
 60. Miljö och jordbruk. Om EU:s miljöregler och
utvidningens effekter på den gemensamma
jordbrukspolitiken. UD.
 61. Olika länder – olika takt. Om flexibel integration
och förhållandet mellan stora och små stater i EU.
UD.
 62. EU, konsumenterna och maten
– Förväntningar och verklighet. Jo.
 63. Medicinska undersökningar i arbetslivet. A.
 64. Försäkringskassan Sverige – Översyn av
socialförsäkringens administration. S.
 65. Administrationen av EU:s jordbrukspolitik
i Sverige. Jo.
 66. Utvärderat personval. Ju.
 67. Medborgerlig insyn i kommunala entreprenader.
Fi.
 68. Några folkbokföringsfrågor. Fi.
 69. Kompetens och kapital + bilaga. N.
 70. Samverkan mellan högskolan och näringslivet. N.
 71. Lokal demokrati och delaktighet i Sveriges städer
och landsbygd. In.
 72. Rättsspsykiatriskt forskningsregister. S.
 73. Svensk kärnteknisk tillsynsverksamhet.
Volym 1 – En granskning. M.
 73. Swedish Nuclear Regulatory Activities.
Volume 1 – An Assessment. M.
 74. Svensk kärnteknisk tillsynsverksamhet.
Volym 2 – Faktaredogörelser. M.
 74. Swedish Nuclear Regulatory Activities.
Volume 2 – Descriptions. M.
 75. Värden i folkhögskolevärlden. U.
 76. EU:s regeringskonferens – procedurer, aktörer,
formalia. Sammanfattning av ett seminarium i
april 1996. UD.
 77. Utländska försäkringsgivare med verksamhet i
Sverige. Fi.
 78. Elberedskapen. Organisation, ansvarsfördelning
och finansiering. N.
 79. Översyn av revisionsreglerna. Fi.
 80. Viktigt meddelande.
Radio och TV i Kris och Krig. Ku.
 81. Skydd för sparande i sparkasseverksamhet. Fi.
 82. En översyn av luft- sjö- och spårtrafikens
tillsynsmyndigheter. K.
 83. Allmänt pensionssparande. S.
 84. Ekobrottsforskning. Ju.
 85. Egon Jönsson – en kartläggning av lokala sam-
verkansprojekt inom rehabiliteringsområdet. S.
 86. Utvecklad samordning inom det civila försvaret
och freds räddningstjänsten. Kartläggning,
överbäganden och förslag. Fö.
 87. Tredimensionell fastighetsindelning. Ju.
 88. Kameraövervakning. Ju.
 89. Samverkan mellan högskolan och de små och
medelstora företagen. N.
 90. Sammanhållet studiestöd. U.
 91. Den privata världens omfattning och framtida
ersättningsformer – En översyn av de nationella
taxorna för läkare och sjukgymnaster. S.
 92. IT i miljöarbetet. M.
 93. Ny yrkestrafiklagstiftning. K.
 94. Nationell teleadresskatalog. K.
 95. Botniabanen. K.
 96. Strukturförändring och besparing.
En uppföljning av genomförda förändringar
inom försvarsmaktens ledningsorganisation. Fö.
 97. Effektivare försvarsfastigheter!
Utvärdering av en reform. Fö.
 98. Vem styr försvaret? Utvärdering av
effekterna av LEMO-reformen. Fö.
 99. Avveckling med inläring. Erfarenheter från
LEMO-reformens avveckling av personal. Fö.
 100. Ett nytt system för skattebetalningar. Del A.
Ett nytt system för skattebetalningar. Del B.
Författningsförslag, författningskommentarer
och bilagor. Fi.
 101. Kärnavfall – teknik och platsval. KASAMs
yttrande över SKBs FUD-Program 95. M.
 102. TUFF – Teckenspråksutbildning för föräldrar. U.
 103. Miljöbalken. En skärpt och samordnad
miljölagstiftning för en hållbar utveckling.
Del 1 och 2. M.
 104. Konsumentskydd på elmarknaden. C.
 105. Att främja donationer till universitet
och högskolor. U.
 106. EU och Sverige – från Kiruna till Malmö.
Sammanfattning av fyra regionala möten
1995-96. UD.
 107. Union utan gränser – konsekvenser, möjligheter,
problem. Sammanfattning av ett seminarium i
november 1995. UD.
 108. Konsumenterna och miljön. C.
 109. Från åkerlotter till Paradis – ett delbetänkande
från Utredningen om universitetsfastigheter m.m.
angående överlåtelse och tomträttsupplåtelse av
vissa högskolefastigheter. Fi.
 110. Inför ett Svenskt kulturnät – IT och framtiden
inom kulturområdet. Ku.
-

Statens offentliga utredningar 1996

Kronologisk förteckning

111. Bevakad övergång. Åldersgränser för unga upp till 30 år. C
 112. Integrering av miljöhänsyn inom den statliga förvaltningen. M.
 113. En allmän och aktiv försäkring vid sjukdom och rehabilitering. Del 1 och 2. S.
 114. En körkortsreform. K.
 115. Barnkonventionen och utlänningslagen. S.
 116. Artikel 6 i Europakonventionen och skatteutredningen. Fi.
 117. Expertrapporter från Skatteväxlingskommittén. Fi.
 118. Station Stockholm Nord. K.
 119. Lättnad i dubbelbeskattningen av mindre företags inkomster. Fi.
 120. Högskolan i Malmö – Slutbetänkande. U.
 121. Spår, miljö och stadsbild i centrala Stockholm. K.
 122. Kunskapsnytt och samhällsnytta i hantverkscirklar och hantverksutövande. U.
 123. Iakttagelser och förslag efter omstruktureringen av försvarets ledning och stöd. Fö.
 124. Miljö för en hållbar hälsoutveckling. Betänkande. Förslag till nationellt handlingsprogram. S. Bilaga 1. Miljörelaterade hälsorisker. S. Bilaga 2. Aktörer och verktyg i miljöhälsoarbetet. S. Environment for Sustainable Health Development – an Action Plan for Sweden. S.
 125. Droger i trafiken. Ju.
 126. Doping i folkhälsoperspektiv. Del A och Del B. S.
 127. Folkbildningens institutioner. U.
 128. Skyddet av kulturmiljön. En översyn av kulturminneslagens bestämmelser om byggnader och kulturmiljöer, prästgårdar, kyrkstäder och ortnamn. Ku.
 129. Den kommunala självstyrelsen och grundlagen. In.
 130. De två kulturerna. Rapporter av Klaus Richard Böhme, Bo Huldt, Carl-Einar Stålvant samt Kent Zetterberg. Bilagor med underlagsmaterial till UTFÖR:s slutbetänkande SOU 1996:123. Fö.
 131. Extern värdering av hot och förmåga. Bilagor med underlagsmaterial till UTFÖR:s slutbetänkande SOU 1996:123. Fö.
 132. Det stora och snabba greppet. Om LEMO-reformens metoder och resultat. Bilagor med underlagsmaterial till UTFÖR:s slutbetänkande SOU 1996:123. Fö.
 133. Jämställd vård. Olika vård på lika villkor. S.
 134. Jämställd vård. Möten i vården ur ett tvärvetenskapligt perspektiv. S.
 135. Fibromyalgi och Duchennes muskeldystrofi. Kunskapsläge och behov av framtida FoU. S.
 136. Effekter av EU:s jordbrukspolitik. Jo.
 137. Kommunalförbund och gemensam nämnd – två former för kommunal samverkan. In.
 138. Ny behörighetsreglering på hälso- och sjukvårdens område m.m. S.
 139. Skatt på avfall. Fi.
 140. KO:s biträde åt enskilda. In.
 141. Vårdavgifter vid rättspsykiatrisk vård, m.m. S.
 142. Länsstyrelsernas roll i infrastrukturplaneringen. K.
 143. Krock eller möte – Om den mångkulturella skolan. U.
 144. Ökad konkurrens i handeln med livsmedel. N.
 145. Arbetstid
längd, förläggning och inflytande + bilagedel. A.
 146. Att återerövra vardagen. S.
 147. Övergångsbestämmelser till miljöbalken. M.
 148. Översyn av förvärvslagen och hyreslagen Borgen och pant. Ju.
 149. Elberedskapen. Författningsfrågor. N.
 150. En allmän och sammanhållen arbetslöshetsförsäkring. A.
 151. Bidrag genom arbete – En antologi. S.
 152. Gruvorna och framtiden. N.
 153. Hållbar utveckling i Sveriges skärgårdsområden. M.
 154. Tre rapporter om studiecirklar. U.
 155. Omtankar om vattendrag
ett nytt angreppssätt. M.
 156. Bostadspolitik 2000 – från produktions- till boendepolitik + Särtryck + Bilaga. In.
 157. Översyn av redovisningslagstiftningen. Ju.
 158. Sverige och EMU + Bilagor. Fi.
 159. Folkbildningen – en utvärdering. U.
 160. Bouppteckningar och arvsskatt. Ju.
 161. Rätt att flytta – en fråga om bemötande av äldre. S.
 162. På medborgarnas villkor – en demokratisk infrastruktur + bilaga. In.
 163. Behov och resurser i vården – en analys. S.
 164. Livslångt lärande i arbetslivet – steg på vägen mot ett kunskapsamhälle. Ett diskussionsunderlag. U.
 165. Ny kurs i trafikpolitiken. Delbetänkande om beskattning av vägtrafiken. K.
 166. Lärare för högskola i utveckling. U.
 167. Gymnasieutbildning för vissa ungdomar med funktionshinder. U.
 168. Översyn av PBL och va-lagen. In.
 169. Förnyelsen av kommuner och landsting. In.
 169. Kommunala förnyelseproblem.
En statsvetenskaplig betraktelse. Bilaga I. In.
 169. Kommunerna och den statliga styrningen.
Bilaga II. In.
-

Statens offentliga utredningar 1996

Kronologisk förteckning

169. Budgetpolitik. En studie av behovsbudgetering i två decentraliserade organisationer. Bilaga III. In.
 169. Konkurrensutsättning inom äldreomsorgen i Stockholms stad. Politisk-demokratiska aspekter. Bilaga IV. In.
 169. Förändringsmodeller och förändringsprocesser i kommuner och landsting. Några empiriska studier. Bilaga V. In.
 170. Fritidsbåten och samhället. K.
 171. Konsekvenserna för CAP av WTO-åtagandena och en östutvidgning. Jo.
 172. Licensavgift – en principskiss. Ju.
 173. När makten gör fel. Den offentliga tjänstemannens ställning och ansvar. Fi.
 174. Handikappinstitutet – för bra hjälpmedel och ökad livskvalitet. S.
 175. Styrning och samverkan. S.
 176. Den lokala radion. Ku.
 177. Egenmakt – att återerövra vardagen. S.
 178. IT och miljö. En samling goda exempel. IT-kommissionens rapport 4/97. K.
 179. Statens uppgiftsinsamling från kommuner och landsting. In.
 180. Bättre grepp om bidragen. Ett samlat system för transfereringar till hushåll. Fi.
 181. MEGA-BYTE. K.
 182. Handlingsprogram för ökad sjösäkerhet. K.
 183. EU, Sverige och de inre vattenvägarna. K.
 184. Bättre klimat, miljö och hälsa med alternativa drivmedel. M.
 185. Straffansvarets gränser + Bilagor. Ju.
 186. Transportinformatik för Sverige. + Bilagor. K.
 187. Statens ändamålsfastigheter. Principer för förvaltning och hyressättning. Fi.
 188. Vuxenutbildare ser på sig själva. U.
 189. Efter Estonia. In.
-

Statens offentliga utredningar 1996

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

Möss och människor. Exempel på bra IT-användning bland barn och ungdomar. [32]

Justitiedepartementet

Kriminalunderrättelseregister
DNA-register. [35]
Elektronisk dokumenthantering. [40]
Presumtionsregeln i expropriationslagen. [45]
Förbud mot vapen på allmän plats m.m. [50]
Utvärderat personal. [66]
Ekobrottsforskning. [84]
Tredimensionell fastighetsindelning. [87]
Kameraövervakning. [88]
Droger i trafiken. [125]
Översyn av förvärvslagen och hyreslagen Borgen och pant. [148]
Översyn av redovisningslagstiftningen. [157]
Bouppteckningar och arvsskatt. [160]
Licensavgift – en principskiss. [172]
Straffansvarets gränser + Bilagor. [185]

Utrikesdepartementet

Vem bestämmer vad? EU:s interna spelregler inför regeringskonferensen 1996. [4]
Politikområden under lupp. Frågor om EU:s första pelare inför regeringskonferensen 1996. [5]
Ett år med EU. Svenska statstjänstemäns erfarenheter av arbetet i EU. [6]
Av vitalt intresse. EU:s utrikes och säkerhetspolitik inför regeringskonferensen. [7]
Union för både öst och väst. Politiska, rättsliga och ekonomiska aspekter av EU:s sjätte utvidgning. [15]
Förankring och rättigheter. Om folkomröstningar, utträdesrätt, medborgarskap och mänskliga rättigheter i EU. [16]
Sverige, EU och framtiden. EU 96-kommitténs bedömningar inför regeringskonferensen 1996. [19]
Från Maastricht till Turin. Bakgrund och övriga EU-länders förslag och debatt inför regeringskonferensen 1996. [24]
Demokrati och öppenhet. Om folkvalda parlament och offentlighet i EU. [42]
Jämställdheten i EU. Spelregler och verklighetsbilder. [43]
Europapolitikens kunskapsgrund. En principdiskussion utifrån EU 96-kommitténs erfarenheter. [59]

Miljö och jordbruk. Om EU:s miljöregler och utvidgningens effekter på den gemensamma jordbrukspolitiken. [60]
Olika länder – olika takt. Om flexibel integration och förhållandet mellan stora och små stater i EU. [61]
EU:s regeringskonferens – procedurer, aktörer, formalia. Sammanfattning av ett seminarium i april 1996. [76]
EU och Sverige – från Kiruna till Malmö. Sammanfattning av fyra regionala möten 1995-96. [106]
Union utan gränser – konsekvenser, möjligheter, problem. Sammanfattning av ett seminarium i november 1995. [107]

Försvarsdepartementet

Totalförsvarspåbud m95. Förslag om jobb/studier efter muck, bostadsbidrag, dagpenning, försäkringar. [18]
Statens maritima verksamhet. [41]
Finansieringen av det civila försvaret. [58]
Utvecklad samordning inom det civila försvaret och freds räddningstjänsten. Kartläggning, överväganden och förslag. [86]
Strukturförändring och besparing.
En uppföljning av genomförda förändringar inom försvarsmaktens ledningsorganisation. [96]
Effektiva försvarsfastigheter!
Utvärdering av en reform. [97]
Vem styr försvaret? Utvärdering av effekterna av LEMO-reformen. [98]
Avveckling med inläring. Erfarenheter från LEMO-reformens avveckling av personal. [99]
Iakttagelser och förslag efter omstruktureringen av försvarets ledning och stöd. [123]
De två kulturerna. Rapporter av Klaus Richard Böhme, Bo Huld, Carl-Einar Stålvant samt Kent Zetterberg. Bilagor med underlagsmaterial till UTFÖR:s slutbetänkande SOU 1996:123. [130]
Extern värdering av hot och förmåga. Bilagor med underlagsmaterial till UTFÖR:s slutbetänkande SOU 1996:123. [131]
Det stora och snabba greppet. Om LEMO-reformens metoder och resultat. Bilagor med underlagsmaterial till UTFÖR:s slutbetänkande SOU 1996:123. [132]

Socialdepartementet

Sveriges medverkan i FN:s familjeår. [37]
Kooperativa möjligheter i storstadsområden. [54]

Statens offentliga utredningar 1996

Systematisk förteckning

Försäkringskassan Sverige – Översyn av socialförsäkringens administration. [64]
Rättspsykiatriskt forskningsregister. [72]
Allmänt pensionssparande. [83]
Egon Jönsson – en kartläggning av lokala samverkansprojekt inom rehabiliteringsområdet. [85]
Den privata vårdens omfattning och framtida ersättningsformer – En översyn av de nationella taxorna för läkare och sjukgymnaster. [91]
En allmän och aktiv försäkring vid sjukdom och rehabilitering. Del 1 och 2. [113]
Barnkonventionen och utlänningslagen. [115]
Miljö för en hållbar hälsoutveckling.
Betänkande. Förslag till nationellt handlingsprogram. [124]
Bilaga 1. Miljörelaterade hälsorisker. [124]
Bilaga 2. Aktörer och verktyg i miljöhälsoarbetet. [124]
Environment for Sustainable Health Development – an Action Plan for Sweden. [124]
Doping i folkhälsoperspektiv. Del A och Del B. [126]
Jämställd vård. Olika vård på lika villkor. [133]
Jämställd vård. Möten i vården ur ett tvärvetenskapligt perspektiv. [134]
Fibromyalgi och Duchennes muskeldystrofi.
Kunskapsläge och behov av framtida FoU. [135]
Ny behörighetsreglering på hälso- och sjukvårdens område m.m. [138]
Vårdavgifter vid rättspsykiatrisk vård, m.m. [141]
Att återerövra vardagen. [146]
Bidrag genom arbete – En antologi. [151]
Rätt att flytta – en fråga om bemötande av äldre. [161]
Behov och resurser i vården – en analys. [163]
Handikappinstitutet – för bra hjälpmedel och ökad livskvalitet. [174]
Styrning och samverkan. [175]
Egenmakt – att återerövra vardagen. [177]

Kommunikationsdepartementet

Om järnvägens trafikledning m.m. [9]
EU-mopeden. Ålders- och behörighetskrav för två- och trehjuliga motorfordon. [11]
Bättre trafik med väginformatik. [17]
Ny kurs i trafikpolitiken + Bilagor. [26]
Banverkets myndighetsroll m.m. [33]
Enskilda vägar. [46]
En översyn av luft- sjö- och spårtrafikens tillsynsmyndigheter. [82]
Ny yrkestrafiklagstiftning. [93]
Nationell teledresskatalog. [94]
Botniabanan. [95]
En körkortsreform [114]
Station Stockholm Nord. [118]

Spår, miljö och stadsbild i centrala Stockholm. [121]
Länsstyrelsernas roll i infrastrukturplaneringen. [142]
Ny kurs i trafikpolitiken. Delbetänkande om beskattning av vägtrafiken. [165]
Fritidsbåten och samhället. [170]
IT och miljö. En samling goda exempel.
IT-kommissionens rapport 4/97. [178]
MEGA-BYTE. [181]
Handlingsprogram för ökad sjösäkerhet. [182]
EU, Sverige och de inre vattenvägarna. [183]
Transportinformatik för Sverige.
+ Bilagor. [186]

Finansdepartementet

Kommuner och landsting med betalnings-svårigheter. [12]
Budgetlag – regeringens befogenheter på finansmaktens område. [14]
Borgenärsbrotten – en översyn av 11 kap. brottsbalken. [30]
Översyn av skatteflyktslagen.
Reformerat förhandsbesked. [44]
Pensionssamordning för svenskar i EU-tjänst. [57]
Medborgerlig insyn i kommunala entreprenader. [67]
Några folkbokföringsfrågor. [68]
Utländska försäkringsgivare med verksamhet i Sverige. [77]
Översyn av revisionsreglerna. [79]
Skydd för sparande i sparkasseverksamhet. [81]
Ett nytt system för skattebetalningar. Del A.
Ett nytt system för skattebetalningar. Del B.
Författningsförslag, författningskommentarer och bilagor. [100]
Från åkerlotter till Paradis – ett delbetänkande från Utredningen om universitetsfastigheter m.m. angående överlåtelse och tomträttsupplåtelse av vissa högskolefastigheter. [109]
Artikel 6 i Europakonventionen och skatteutredningen. [116]
Expert rapporter från Skatteväxlingskommittén. [117]
Lättnad i dubbelbeskattningen av mindre företags inkomster. [119]
Skatt på avfall. [139]
Sverige och EMU + Bilagor. [158]
När makten gör fel. Den offentliga tjänstemannens ställning och ansvar. [173]
Bättre grepp om bidragen. Ett samlat system för transfereringar till hushåll. [180]
Statens ändamålsfastigheter. Principer för förvaltning och hyressättning. [187]

Statens offentliga utredningar 1996

Systematisk förteckning

Utbildningsdepartementet

- Den nya gymnasieskolan - hur går det? [1]
Samverkansmönster i svensk forskningsfinansiering. [2]
Samordnad rollfördelning inom teknisk forskning. [20]
Reform och förändring. Organisation och verksamhet vid universitet och högskolor efter 1993 års universitets- och högskolereform. [21]
Inflytande på riktigt - Om elevers rätt till inflytande, delaktighet och ansvar. [22]
En strategi för kunskapslyft och livslångt lärande. [27]
Det forskningspolitiska landskapet i Norden på 1990-talet. [28]
Forskning och Pengar. [29]
Högskola i Malmö. [36]
Cirkelsamhället. Studiecirkelns betydelser för individ och lokalsamhälle. [47]
Värden i folkhögskolevärlden. [75]
Sammanhållet studiestöd. [90]
TUFF - Teckenspråksutbildning för föräldrar. [102]
Att främja donationer till universitet och högskolor. [105]
Högskolan i Malmö - Slutbetänkande. [120]
Kunskapsyn och samhällsnytta i hantverksyrklar och hantverksutövande. [122]
Folkbildningens institutioner. [127]
Krock eller möte - Om den mångkulturella skolan. [143]
Tre rapporter om studiecirklar. [154]
Folkbildningen - en utvärdering. [159]
Livslångt lärande i arbetslivet - steg på vägen mot ett kunskapsamhälle. Ett diskussionsunderlag. [164]
Lärare för högskola i utveckling. [166]
Gymnasieutbildning för vissa ungdomar med funktionshinder. [167]
Vuxenutbildare ser på sig själva. [188]

Jordbruksdepartementet

- Offentlig djurskyddstillsyn. [13]
EU, konsumenterna och maten - Förväntningar och verklighet. [62]
Administrationn av EU:s jordbrukspolitik i Sverige. [65]
Effekter av EU:s jordbrukspolitik. [136]
Konsekvenserna för CAP av WTO-åtagandena och en östutvidgning. [171]

Arbetsmarknadsdepartementet

- Aktiv arbetsmarknadspolitik + expertbilaga. [34]
Grundläggande drag i en ny arbetslöshetsförsäkring - alternativ och förslag. [51]

- Sverige, framtiden och mångfalden. [55]
På väg mot egenföretagande. [55]
Vägar in i Sverige. [55]
Hälften vore nog - om kvinnor och män på 90-talets arbetsmarknad. [56]
Medicinska undersökningar i arbetslivet. [63]
Arbetsid
längd, förläggning och inflytande + bilagedel. [145]
En allmän och sammanhållen arbetslöshetsförsäkring. [150]

Kulturdepartementet

- Från massmedia till multimedia - att digitalisera svensk television. [25]
Viktigt meddelande.
Radio och TV i Kris och Krig. [80]
Inför ett Svenskt kulturnät - IT och framtiden inom kulturområdet. [110]
Skyddet av kulturmiljön. En översyn av kulturminneslagens bestämmelser om byggnader och kulturmiljöer, prästgårdar, kyrkstäder och ortsmann. [128]
Den lokala radion. [176]

Näringsdepartementet

- Kartläggning och analys av den offentliga sektorns upphandling av varor och tjänster med miljöpåverkan. [23]
Shaping Sustainable Homes in an Urbanizing World. Swedish National Report for Habitat II. [48]
Regler för handel med el. [49]
Kompetens och kapital + bilaga. [69]
Samverkan mellan högskolan och näringslivet. [70]
Elberedskapen. Organisation, ansvarsfördelning och finansiering. [78]
Samverkan mellan högskolan och de små och medelstora företagen. [89]

Närings- och handelsdepartementet

- Ökad konkurrens i handeln med livsmedel. [144]
Elberedskapen. Författningsfrågor. [149]
Gruvorna och framtiden. [152]

Civildepartementet

- Fritid i förändring.
Om kön och fördelning av fritidsresurser. [3]
Forskning för vår vardag. [10]
Attityder och lagstiftning i samverkan + bilagedel. [31]
Konsumentskydd på elmarknaden. [104]
-

Statens offentliga utredningar 1996

Systematisk förteckning

Konsumenterna och miljön. [108]
Bevakad övergång. Åldersgränser för unga upp till 30 år. [111]

Inrikesdepartementet

Lokal demokrati och delaktighet i Sveriges städer och landsbygd. [71]
Den kommunala självstyrelsen och grundlagen. [129]
Kommunalförbund och gemensam nämnd – två former för kommunal samverkan. [137]
KO:s biträde åt enskilda. [140]
Bostadspolitik 2000 – från produktions- till boendepolitik + Särtryck + Bilaga [156]
På medborgarnas villkor – en demokratisk infrastruktur + bilagor. [162]
Översyn av PBL och va-lagen. [168]
Förnyelsen av kommuner och landsting. [169]
Kommunala förnyelseproblem.
En statsvetenskaplig betraktelse. Bilaga I. [169]
Kommunerna och den statliga styrningen. Bilaga II. [169]
Budgetpolitik. En studie av behovsbudgetering i två decentraliserade organisationer. Bilaga III. [169]
Konkurrensetsättning inom äldreomsorgen i Stockholms stad. Politisk-demokratiska aspekter. Bilaga IV. [169]
Förändringsmodeller och förändringsprocesser i kommuner och landsting. Några empiriska studier. Bilaga V. [169]
Statens uppgiftsinsamling från kommuner och landsting. [179]
Efter Estonia. [189]

Miljödepartementet

Batterierna – en laddad fråga. [8]
Nationalstadsparker. [38]
Rapport från klimatdelegationen 1995.
Klimatrelaterad forskning. [39]
Precisering av handelsändamålet i detaljplan. [52]
Kalkning av sjöar och vattendrag [53]
Svensk kärnteknisk tillsynsverksamhet.
Volym 1 – En granskning. [73]
Swedish Nuclear Regulatory Activities.
Volume 1 – An Assessment. [73]
Svensk kärnteknisk tillsynsverksamhet.
Volym 2 – Faktaredogörelser. [74]
Swedish Nuclear Regulatory Activities.
Volume 2 – Descriptions. [74]
IT i miljöarbetet. [92]

Kärnavfall – teknik och platsval. KASAMs yttrande över SKBs FUD-Program 95. [101]
Miljöbalken. En skärpt och samordnad miljölagstiftning för en hållbar utveckling. Del 1 och 2. [103]
Integrering av miljöhänsyn inom den statliga förvaltningen. [112]
Övergångsbestämmelser till miljöbalken. [147]
Hållbar utveckling i Sveriges skärgårdsområden. [153]
Omtankar om vattendrag
ett nytt angreppssätt. [155]
Bättre klimat, miljö och hälsa med alternativa drivmedel. [184]

FRITZES

POSTADRESS: 106 47 STOCKHOLM
FAX: 08-690 91 91, TELEFON: 08-690 91 90

ISBN 91-38-20667-6
ISSN 0375-250X